

ORGANİZASYON SORUMLULUĞU (TBK m. 66/III) VE TEHLİKE SORUMLULUĞU (TBK m. 71) İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

*Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÜNLÜTEPE**

ÖZET

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK) m. 66/III hükmü, bir kursuz sorumluluk ve işletmesel alandaki genel sorumluluk düzenlemesi niteliğinde olmak üzere, organizasyon sorumluluğunu (işletme sorumluluğu) öngörür. TBK m. 71 ise genel tehlike sorumluluğunu düzenleme altına alır. Organizasyon sorumluluğu ve tehlike sorumluluğu, farklı türdeki işletmeler temel alınarak oluşturulmuştur ve sorumlu kişiler farklı olarak belirlenmiştir. Diğer yandan, sorumlulukların aynı olayda yarışması sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, söz konusu iki sorumluluk arasındaki ilişkinin ortaya konulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Adam çalıştırmanın sorumluluğu, olağan sebep sorumluluğu, organizasyon sorumluluğu, tehlike sorumluluğu, işletme sorumluluğu, organizasyon, çalışma düzeni, organizasyon eksikliği, özen yükümlülüğü.

* Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı.
Makale Geliş Tarihi: 07.10.2017
Makale Kabul Tarihi: 30.11.2017

ABSTRACT

Turkish Code of Obligations No. 6098 (TCO) Art.66/III issues organisation liability (enterprise liability) which is a strict liability and general liability regulation in enterprise area. TCO Art. 71 sets forth general risk liability. Organisation liability and hazard liability are based on different kind of enterprises and liable persons are determined differently. The issue of contest of liabilities at the same event arises. The aim of this study is to present the relationship between two stated liabilities.

Keywords: Vicarious liability, common strict liability, organisation liability, hazard liability, general risk liability, enterprise liability, organisation, defect of organisation, duty of care.

GİRİŞ

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun¹ (TBK) hükümleri ile haksız fiil hukuku kapsamında özellikle kusursuz sorumluluk alanında 818 sayılı Borçlar Kanunu'nda² (eBK) yer almayan kusursuz sorumluluk halleri kabul edilmiştir. Bu kapsamda, yürütülen işletme faaliyetlerinin sebep olduğu zararlar göz önünde bulundurularak, tayin edilen hükümler ile işletmesel alanda sorumluluğun ağırlaştırılması yoluna gidilmiştir. Böylelikle, TBK m. 66/III hükmünde organizasyon sorumluluğu (işletme sorumluluğu); TBK m. 71 hükmünde de tehlike sorumluluğu düzenleme altına alınmıştır.

TBK'nin haksız fiiller alanındaki yeniliklerinin temel kaynağını, WIDMER/WESSNER tarafından hazırlanan ve İsviçre'de yasalaşmamış bulunan, *"Sorumluluk Hukukunun Yeniden Revizyonu ve Birleştirilmesine İlişkin Federal Kanun Ön Tasarısı"* [Haftpflichtgesetzes-Vorentwurf eines Bundesgesetzes über Revision und Vereinheitlichung des Haftpflichtrechts (VE-OR)] oluşturmaktadır³. VE-OR Art. 49a hükmü, organizasyon sorumluluğuna; VE-OR Art. 50 hükmü ise tehlike sorumluluğu düzenlemesine dayanak teşkil etmiştir.

TBK m. 66/III ile *"Bir işletmede adam çalıştıran, işletmenin çalışma düzeninin zararın doğmasını önlemeye elverişli olduğunu ispat etmedikçe, o işletmenin faaliyetleri dolayısıyla sebep olunan zararı gidermekle yükümlüdür."* düzenlemesine yer verilirken; TBK m. 71/1'de de *"Önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletmenin faaliyetinden zarar doğduğu takdirde, bu zarardan işletme sahibi ve varsa işleten müteselsilen sorumludur."* hükmü kabul edilmiştir.

Söz konusu sorumluluk düzenlemeleri nazara alındığında, işletme faaliyetlerinin tehlikeli olup olmaması bakımından ayırım yapılması ve

* Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı.

¹ 4.2.2011 tarihli ve 27836 sayılı RG.

² 8.5.1926 tarihli ve 366 sayılı RG.

³ VE-OR için bkz. <http://www.bj.admin.ch/dam/data/bj/wirtschaft/gezets-gebung/archiv/haftpflicht/vn-ve-d.pdf> (E.T.: 29.11.2014).

buna göre, farklı esaslara bağlanması suretiyle işletmeler bakımından kusursuz sorumluluğun uygulama alanı önemli ölçüde genişletilmiştir. Buna göre, daha geniş düzenlemelerle, hâkimlerin yorum araçlarıyla bu düzenlemelerin içini doldurması gerektiği benimsenmiştir⁴. Bu çerçevede, organizasyon sorumluluğu ve tehlike sorumluluğu hükümleri karşısında, kusur sorumluluğu ilkesinin önemli ölçüde zayıflamış olduğunun ve buna göre, mümkün olduğunca zararın, kusuru bulunmasa da bir başkasına aktarılmasının sağlanması eğiliminin bulunduğu görülmekte olup; TBK sistemi, kusursuz sorumluluğu, kusur sorumluluğu karşısında, en az onun kadar güçlü bir ilke olarak kabul etmiştir⁵. İşletmeler bakımından kusursuz sorumluluğun ağırlaştırılması yoluna gidilmiştir⁶.

İncelememiz çerçevesinde, organizasyon sorumluluğu ile tehlike sorumluluğu arasındaki ilişki bakımından, sorumlulukların benzer ve farklı yönleri ile iki sorumluluğun birbiriyle yarışıp yarışamayacağı sorunu değerlendirilmeye çalışılmıştır.

I. Organizasyon Sorumluluğu ve Tehlike Sorumluluğunun İşletmesel Esasa Dayanması (Sorumlulukların Uygulama Alanlarının Belirlenmesi)

Organizasyon sorumluluğu ve tehlike sorumluluğuna ilişkin TBK m. 66/III ve 71 hükümlerinde, işletme kavramına yer verilmekle işletmeyi temel alan düzenlemeler öngörülmüş olup; her iki sorumluluk hükmü uygulama alanı yönüyle benzerlik taşımaktadır. Bu anlamda, işletmelerin tehlike arz edip etmediği göz önünde bulundurulmak suretiyle iki farklı sorumluluk hükmüyle kusursuz sorumluluk belirlenmiştir.

⁴ **Gökhan ANTALYA**, "Sözleşmenin Kurulması, Haksız Fiil, Sebepsiz Zenginleşme", Türk Borçlar Kanunu'nun Değerlendirilmesi Sempozyumu, LHD, Yıl: 3, Sayı: 34, Ekim 2005, s. 3633. Ayrıca bkz. **Ayşe HAVUTÇU**, "Sözleşmenin Kurulması, Haksız Fiil, Sebepsiz Zenginleşme", Türk Borçlar Kanunu'nun Değerlendirilmesi Sempozyumu, LHD, Yıl: 3, Sayı: 34, Ekim 2005, s. 3628.

⁵ **Mustafa ÜNLÜTEPE**, Organizasyon Sorumluluğu (TBK m. 66/III), İstanbul: Legal, 2016, s. 133.

⁶ **Kerem Cem SANLI**, "Kusursuz Sorumluluk Halleri", Türk Borçlar Kanunu Sempozyumu, Makaleler-Tebliğler, (Derleyen: İNCEOĞLU, Murat), İstanbul: XII Levha, 2012, s. 63-64.

İşletmenin, başkalarının mal veya hizmet ihtiyacını karşılamak üzere gelir sağlama amacına yönelik sürekli nitelikteki faaliyetin bağımsız organizasyonu olarak tanımlanması mümkündür ve bu kapsamda, gelir sağlama amacıyla, mal üretimi veya satışı ya da hizmetlerin sunulmasını gerçekleştirmek için işletilme ve mal veya hizmete ilişkin faaliyetin gerçekleştirilmesi için gerekli bulunan kişi ve/veya teknik unsurların bir organizasyon çerçevesinde, sürekli ve bağımsız olarak bir araya getirilmesi söz konusudur⁷.

İşletme; ticari işletmeyi, esnaf işletmesini ve serbest meslek faaliyetinin icra edildiği işletmeyi kapsayan üst kavram niteliğindedir⁸. Ekonomik faaliyet, kâr amacı bulunmasa da belirli bir bedel (ya da mal vb.) karşılığında, mal ya da hizmet sunulmasını ifade eder⁹. Bu çerçevede, işletme, en geniş anlamı ile ticari işletme, esnaf işletmesi ve serbest meslek faaliyetinin icra edildiği işletmeyi kapsayacak şekilde, gelir sağlama amacı, süreklilik ve bağımsızlık unsurlarını taşıyan organizasyonları ifade eder ve bu yönde, ekonomik veya mesleki amaçlı faaliyeti de kapsamına alır. İşletme, bir gerçek kişi tarafından işletilebileceği gibi; tüzel kişi tarafından da işletilebilir¹⁰. İşletmenin, yürüttüğü faaliyet bakımından

⁷ ÜNLÜTEPE, s. 223 vd..

⁸ Abuzer KENDİGELEN, ÜLGEN, Hüseyin/TEOMAN, Ömer/HELVACI, Mehmet/KENDİGELEN, Abuzer/KAYA, Arslan/NOMER ERTAN, N. Füsün, Ticari İşletme Hukuku, İstanbul: Vedat, 2006, s. 137.

⁹ SANLI, s. 77; İbrahim AYDINLI, Türk İş Hukukunda İşyeri ve İşletme Kavramları, Ankara: Demiryol-İş Eğitim Yayınları, 2001, s. 16. Topluma yararlı olmak amacıyla karşılıksız olarak sürdürülen bir faaliyet bakımından da işletme faaliyetinin söz konusu olacağı yönünde bkz. Ali Naim İNAN/Özge YÜCEL, İNAN Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 4. Baskı, Ankara: Seçkin, 2014, s. 420.

¹⁰ Pierre WIDMER/Pierre WESSNER, Revision und Vereinheitlichung des Haftpflichtrechts, Erläuternder Bericht, Bern: 2000, s. 129-130; Ahmet TÜRK-MEN, "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Organizasyon Sorumluluğu", İÜHF, Cilt: 70, Sayı: 2, 2012, s. 268. Hastane ve muayenehaneler bakımından, uyulması gerekli bulunan organizasyon yükümlülüklerinin ihlali ve bunun sebep olduğu organizasyon eksikleri nedeniyle ortaya çıkan zararlar nedeniyle sorumlunun hastane işleteni ve muayenehane işleten hekim olduğu yönünde bkz. Çağlar ÖZEL/Doğan N. LEBLEBİCİ, "Organizasyon Kusurundan Doğan Zarar Açısından Özel Hastane ve Hekimlerin Sorumluluklarına Kısa Bir Bakış", Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, Cilt:10, Sayı: 2, 2007, s. 178-179, 183, 193-194. Muayenehane ortaklığı kavramı ve bu ortaklıkta hekimlerin hukuki sorumluluğuna ilişkin olarak bkz. Erhan TEMEL, "Alman Hukukunda Muayenehane Ortaklığı ve Ortak Muaye-

herhangi bir sınırlama söz konusu değildir. Sorumluluğun ortaya çıkmasında, faaliyeti yürüten işletmenin bir ticari işletme olması zorunlu değildir. Benzer şekilde, işletmenin ticaret siciline kayıtlı olması şart olarak değerlendirilmez ve ayrıca bir meslek odasına kayıtlı olması da aranmaz. Diğer yandan, işletmenin ilgili mevzuat hükümlerine uygun olarak kurulmuş ve faaliyeti yürüten bir işletme olması da gerekmez¹¹.

TBK m. 66/III hükmü, organizasyon sorumluluğunu (işletme sorumluluğu), işletme organizasyonuna (çalışma düzeni) ilişkin objektif özen yükümlülüğüne aykırılığına dayalı olarak¹², bir olağan sebep sorumluluğu¹³ şeklinde düzenleme altına almıştır¹⁴⁻¹⁵. Böylelikle, objektif nite-

nehane Uygulamalarından Kaynaklanan Hukuksal Sorunlar", İÜHFM, Cilt: 67, Sayı: 1-2, 2009, s. 221 vd..

¹¹ İşletme hakkında açıklamalara ve benzer kavramlardan ayrılmasına ilişkin olarak bkz. ÜNLÜTEPE, s. 220 vd..

¹² Peter JÄGGI, "Diskussionsvotum am Schweizer Juristentag 1967", ZSR, Neue Folge, Band 86, Zweiter Halbband, 1967, s. 755; WIDMER/WESSNER, Erläuternder Bericht, s. 131; Bericht der Studienkommission für die Gesamtrevision des Haftpflichtrechts an den Vorsteher des Eidg. Justiz- und Polizeidepartements, August 1991, s. 71; Sabah ALTAY, "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Uyarınca Adam Çalıştırmanın İşletme Faaliyeti (Organizasyonu) Dolayısıyla Sorumluluğu (TBK m. 66/3)", 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Hükümlerinin Değerlendirilmesi Sempozyumu (3-4 Haziran 2011), Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Hukuk Sempozyumu Özel Sayısı, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan, 2. Bası, İstanbul: Legal, 2012, s. 183-184; TÜRKMEN, s. 260; ÜNLÜTEPE, s. 146-147.

¹³ ÜNLÜTEPE, s. 207-208.

¹⁴ TBK m. 66/III hükmünde adam çalıştırmanın sorumluluğundan ayrı ve bağımsız bir organizasyon sorumluluğu getirildiği yönünde bkz. O. Gökhan ANTALYA, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt I, İstanbul: Beta, 2012, s. 552; İNAN/YÜCEL, s. 419; BÜYÜKSAGIŞ, "Tehlike Esasına Dayanan Genel Sorumluluk Kuralı Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler", DEÜHFD, Cilt: 8, Sayı: 1, 2006, s. 8, dn. 20; Turgut ÖZ, Yeni Borçlar Kanununun Getirdiği Başlıca Değişiklikler ve Yenilikler, 3. Bası, İstanbul: Vedat, 2012, s. 12; İpek SAĞLAM, "Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu", 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Hükümlerinin Değerlendirilmesi Sempozyumu (3-4 Haziran 2011), Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Hukuk Sempozyumu Özel Sayısı, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan, 2. Bası, İstanbul: Legal, 2012, s. 168; TÜRKMEN, s. 261-262; ÜNLÜTEPE, s. 167.

¹⁵ Organizasyona özen yükümlülüğünün, klasik özen yükümlülüklerine ilave edilen dördüncü bir özen yükümlülüğü olduğu yönünde bkz. Nevzat KOÇ, "Genel Hükümler; Sözleşmeden Doğan Borç İlişkileri; Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkileri; Borçların İfası ve İfa Edilmemesinin Sonuçları; Zaman Aşımı; Teselsül", Çalışma Hayatı Açısında Yeni Borçlar Kanunu ve Ticaret Kanunu Semineri, 20-21 Eylül

likteki işletme organizasyonuna özen gösterme yükümlülüğünün yerine getirilmemiş olması halinde, işletme faaliyeti nedeniyle ortaya çıkan zarardan kusur mevcut olmasa da işleten (işletmede adam çalıştıran) sorumlu tutulur.

Organizasyon sorumluluğunun ortaya çıkmasında göz önünde bulundurulacak sebeplerin, günümüz işletme yapılarının zarar riskini arttırması, menfaat-risk dengesi ve risk ilişkisi, ispat sorunu-işletme bünyesindeki zarar kaynağının belirlenmesinin zorluğu ve işletenin zarar riskine karşı tedbir alma olanağı olmak üzere dört başlık altında değerlendirilmesi mümkündür¹⁶. Söz konusu sebepler, TBK m. 66/III hükmü yanında; VE-OR Art. 49a, İsviçre Borçlar Kanunu Genel Bölüm 2020 Tasarısı

2011, Ankara: TİSK, 2012, s. 72; **M. Kemal OĞUZMAN/M. Turgut ÖZ**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt-1, 10. Bası, İstanbul: Vedat, 2012, s. 145; **Hüseyin HATEMİ/Emre GÖKYAYLA**, Borçlar Hukuku, Genel Bölüm, 3. Bası, İstanbul: Vedat, 2015, s. 152-153; **Atilla ALTOP**, "Değerlendirme Konuşması", 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Hükümlerinin Değerlendirilmesi Sempozyumu (3-4 Haziran 2011), Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Hukuk Sempozyumu Özel Sayısı, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan, 2. Bası, İstanbul: Legal, 2012, s. 203-204; **Ahmet M. KILIÇOĞLU**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 20. Bası, Ankara: Turhan, 2016, s. 348; **İlhan HELVACI**, "Hukuka Aykırı Eylemlerden Sorumluluğa İlişkin Hükümler", HPD, Sayı: 4, Ağustos 2005, s. 104; **ALTAY**, s. 178 vd.; **Aydın ZEVKLİLER/Şeref ERTAŞ/Ayşe HAVUTÇU/Murat AYDOĞDU/Emre CUMALIOĞLU**, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler ve Özel Hükümler, 2. Baskı, İzmir: 2013, s. 230; **SANLI**, s. 67; **Mesut Serdar ÇEKİN**, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Madde 71 Çerçevesinde Tehlike Sorumluluğu, İstanbul: Oniki Levha, 2016, s. 148; **Alpaslan AKARTEPE**, "Türk Borçlar Kanunu'nun Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkileri Alanında Getirdiği Yenilikler ve Değişiklikler", EÜHFD, Cilt: XVI, Sayı: 1-2, 2012, s. 163; **Umut YENİOCAK**, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun Getirdiği Değişiklikler ve Yenilikler, Genel Hükümler, İstanbul: XII Levha, 2011, s. 86; **Safa REİSOĞLU**, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Yirmibeşinci Bası, İstanbul: Beta, 2014, s. 187; **Turgut UYGUR**, 6098 Sayılı Borçlar Kanunu Şerhi, Cilt: I, Ankara: Seçkin, 2012, s. 503; **Süleyman YILMAZ**, "Türk Borçlar Kanunu Tasarısında Sebep Sorumluluklarına İlişkin Yeni Hükümler", AÜHFD, Cilt: 59, Sayı: 3, 2010, s. 565-566; **Ziya AHMEDOV**, Türk ve Azerbaycan Hukukunda Adam Çalıştıranın Hukuki Sorumluluğu, Gazi Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: 2012, s. 149, 152. Uygulamada mevcut olan, özen yükümlülüğünün kanun hükmü haline getirildiği yönünde bkz. **Haluk BURCUOĞLU**, "Seminer: Borçlar Kanunu'nun Getirdiği Yenilikler", İz. BD., Yıl: 77, Sayı: 2, Mayıs 2012, s. 41.

¹⁶ Organizasyon sorumluluğunun ortaya çıkışında etki gösteren sebeplere ilişkin açıklamalar için bkz. **ÜNLÜTEPE**, s. 149 vd..

[Schweizer Obligationenrecht 2020 (OR 2020)] Art. 59 ve Avusturya Tazminat Hukuku Tasarısı [Entwurf eines neuen österreichischen Schadenersatzrechts (öE)] § 1304 hükümleri ile Avrupa Sorumluluk Hukukunun Esasları [Principles of European Tort Law (PETL)] Art. 4: 202 bakımından ortak niteliktedir ve böylece her bir sorumluluk hükmünün oluşturulmasında da esas teşkil etmiştir.

Organizasyon sorumluluğu düşüncesinin ortaya çıkardığı söz konusu düzenlemeler göz önünde bulundurulduğunda, işletmesel temelde, yürütülen faaliyetlerin ortaya çıkardığı zararlar bakımından, ağır bir sorumluluk dayanağı oluşturulması gerektiği kabul edilmiştir¹⁷. Belirtilen sorumluluk hükümlerinin merkezinde de bir işletme eksikliği yer alır; bu bakımdan, benzer nitelikte bir yapıdan hareket ederler¹⁸. Nitekim yürütülen faaliyetlerde, teknik araç ve malzemelerin yoğun kullanımı, zarar veren kusurlu davranışın belirlenmesinin güçleşmesi, makine ve araçların, bir kişinin davranışının zarara sebep olması ihtimalini azaltmış olması yönleriyle gelişmiş işletme ve işletme faaliyeti yapıları nedeniyle, gerek zararın ortaya çıkışının engellenmesi; gerekse de zarara uğrayan kişilerin, uğramış olduğu zararın sorumluya aktarılması bakımından, dayanak olarak görülen İsviçre Borçlar Kanunu [Schweizerisches Obligationenrecht (OR)] Art. 55 ve eBK m. 55 uyarınca adam çalıştırmanın sorumluluğu, 19. yüzyılın çalışma yapısını yansıtması nedeniyle, günümüz faaliyetlerinin yürütüldüğü işbölümü ve kararlar üzerine kurulu, kişi ve eşya unsurlarını bünyesinden barındıran işletme koşullarına elverişli ve tatmin edici sonuçlar sunmakta yeterli nitelikte görülmediğinden¹⁹, bir işletmenin organizasyon eksikliğinin sorumluluk sebebi olması gerektiği benimsenerek VE-OR Art. 49a hükmü oluşturulmuş;

¹⁷ **Helmut KOZIOL**, Grundfragen des Schadenersatzrechts, Wien: Jan Sramek, 2010, s. 252.

¹⁸ **Pierre WIDMER**, "Der österreichische Entwurf aus der Sicht des Auslandes", Entwurf eines neuen österreichischen Schadenersatzrechts, GRISS/ KATREIN/ KOZIOL (Hrsg.), Wien/Newyork: Springer, 2006, s. 138.

¹⁹ **DESCHENAUX/TERCIER**, s. 67; **WIDMER/WESSNER**, Erläuternder Bericht, s. 53-54, 125; **Heinrich HONSELL**, "Die Haftung für Hilfspersonen", Festschrift für Ingeborg Schwenzer zum 60. Geburtstag; Private Law (Band I)-national global comparative (Band II), BÜCHLER/MÜLLER-CHEN (Hrsg.), Bern: Stämpfli, 2011, s. 785; **ALTAY**, s. 180; **TÜRKMEN**, s. 257.

TBK m. 66/III hükmüyle de işletene, işletmenin başkalarının zarara uğramasını engelleyecek nitelikte bir organizasyon kurmak yükümlülüğü yüklenmiştir²⁰. İşletme faaliyetinin söz konusu olduğu hallerde, üçüncü kişilerin işletme faaliyeti nedeniyle uğramış oldukları zararın tazmin edilmesinde, kurtuluş kanıtı getirmek imkânı tanınmış; ancak özen yükümlülüğünün kapsamı arttırılarak, kurtuluş kanıtı getirilmesinin zorlaştırılması yoluyla işletmeler bakımından sorumluluk ağırlaştırılmıştır²¹.

Benzer şekilde, TBK m. 66/III yanında; işletme sorumluluğuna ilişkin PETL Art. 4: 202, öE § 1304 ve OR 2020 Art. 59 hükümleri de VE-OR Art. 49a hükmünden esinlenilerek kaleme alınmıştır. Söz konusu düzenlemeler, işletmeler/ticari işletmeler bakımından, aynı amaçla, iş sahibinin/adam çalıştırmanın sorumluluğundan bağımsız bir sorumluluk önermektedir. Nitekim, özen yükümlülüğünün ihlaline dayalı olarak, yardımcı kişinin fiilinden bağımsız şekilde, işletmelerin etki alanında yer alan zarar risklerinin gerçekleşmesine ilişkin risk sorumluluğu, işletmenin organizasyonuna özen yükümlülüğüne bağlı bir kurtuluş kanıtı ile birleştirilmiştir²².

VE-OR Art. 49a hükmünde, "*ekonomik veya mesleki amaçla faaliyette bulunan bir işletmede, bir veya daha fazla yardımcı kişiden yararlanan kişi*" ibaresine yer verilirken; TBK m. 66/III'te "*işletmede adam çalıştıran*" ifadesi tercih edilmiş; VE-OR Art. 49a'da yer alan "*ekonomik*

²⁰ Organizasyon sorumluluğun işletmeler ile sınırlandırılmasının yerinde olduğu yönünde bkz. ÜNLÜTEPE, s. 228-229.

²¹ Pierre WIDMER/ Pierre WESSNER, Revision und Vereinheitlichung des Haftpflichtrechts, Kurzkomentar, s. 14; WIDMER/WESSNER, Erläuternder Bericht, s. 128; Urs BERTSCHINGER, "Organisationshaftung-Eine Schweizer Perspektive", Tradition und Fortschritt im Recht, Jahrbuch junger Zivilrechtswissenschaftler, Stuttgart: 1999, s. 178; Abdülkadir ARPACI, "Yeni Türk Borçlar Kanunu'nun Getirdiği Değişiklikler", İstanbul Barosu, SEM, Staj Eğitim Merkezi, Cumartesi Forumları-4, 2. Basım, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2012, s. 59; SAĞLAM, s. 168; ALTAY, s. 180; SANLI, s. 63, 67-68; Doğan ŞENYÜZ, Borçlar Hukuku, Genel ve Özel Hükümler, 5. Baskı, Bursa: Ekin, 2011, s. 93; Tuba AKÇURA KARAMAN, Üreticinin Ayıplı Ürünün Sebep Olduğu Zararlar Nedeniyle Üçüncü Kişilere Karşı Sorumluluğu, İstanbul: Vedat, 2008, s. 104.

²² Kai WANTZEN, Unternehmenshaftung und Enterprise Liability, Zur Idee unternehmensbezogener Schadenshaftung als Quasi-Versicherung, Tübingen: Mohr Siebeck, 2007, s. 27.

veya mesleki amaçla faaliyette bulunan" ibaresi, hükme alınmamıştır. OR 2020 Art. 59'da ise bu kavram, "ticari işletme" olarak benimsenmiştir. öE § 1304'te, "ekonomik veya mesleki amaçla bir işletmeyi işleten kişi" ibaresi yer alırken; PETL Art. 4: 202 hükmünde de "ekonomik ya da mesleki amaçla süreklilik arz eden işletme faaliyetini yardımcı kişiler veya teknik ekipman kullanarak yürüten kişi" ifadesine yer verilmiştir. Bu çerçevede, TBK m. 66/III ve VE-OR Art. 49a, OR 2020 Art. 59 hükmüne nazaran, daha geniş bir uygulama alanına sahiptir²³.

TBK m. 71 hükmünde VE-OR Art. 50 hükmünden hareketle eBK'den farklı olarak, önemli ölçüde tehlike arz eden işletmeler bakımından genel bir tehlike sorumluluğu öngörülmüştür²⁴. Böylelikle, tehlike esasına dayanan, soyut ve genel bir kusursuz sorumluluk hali kabul edilmiştir²⁵. Bu bakımdan, hüküm ile esas olarak tehlike esasına dayanan

²³ **Walter FELLMANN/ Christoph MÜLLER/ Franz WERRO**, Art. 46-63, Schweizer Obligationenrecht 2020-Entwurf für einen neuen allgemeinen Teil, HUGUENIN/HILTY (Hrsg.), Zurich/Basel/Genf: 2013, OR 2020 Art. 59, Nr. 2.

²⁴ **OĞUZMAN/ÖZ**, s. 185; **ANTALYA**, Borçlar Genel, s. 643; **Gökhan ANTALYA**, "Türk Borçlar Kanunu Tasarısı Paneli", HPD, Sayı: 4, Ağustos 2005, s. 72; **Fikret EREN**, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 21. Baskı, Ankara: Yetkin, 2017, s. 667-668; **Haluk N. NOMER**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 10. Bası, İstanbul: Beta, 2011, s. 114; **Güzin ÜÇİŞİK**, "Tehlike Sorumluluğunun Genel Kural ile Düzenlenmesi", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, 28-29 Mayıs 2009, Ankara: 2009, s. 140; **Şaban KAYIHAN**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 4. Baskı, Ankara: Seçkin, 2014, s. 264; **ZEVKLİLER/ERTAŞ/HAVUTÇU/AYDOĞDU/CUMALIOĞLU**, s. 234; **KILIÇOĞLU**, s. 380-381; **Mehmet ERDEM**, "TBK Uyarınca Tehlike Sorumluluğu", 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Hükümlerinin Değerlendirilmesi Sempozyumu (3-4 Haziran 2011), Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Hukuk Sempozyumu Özel Sayısı, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan, 2. Bası, İstanbul: Legal, 2012, s. 215; **ÇEKİN**, s. 115 vd..

²⁵ TBK m. 71/III hükmü ile belirli tehlikeli hallere ilişkin olarak mevcut bulunan özel düzenlemelerin saklı olduğu öngörüldüğünden, özel kanunlarda bir tehlike sorumluluğu düzenlemesi bulunmaması halinde, TBK m. 71 hükmü uygulama alanı bulur. Özel kanunlardaki tehlike sorumluluğu hükümleri, öncelikle uyumsuzluğa tatbik edilir. Tehlike sorumluluğunun, genel hükümlerle düzenlenmiş olması, özel kanunlar ile tehlike sorumluluğu öngörülmesine engel teşkil etmez. Bkz. **ÜÇİŞİK**, s. 143; **ERDEM**, s. 216; **Erden KUNTALP/Nami BARLAS/Ahu AYANOĞLU MORALI/Pelin ÇAVUŞOĞLU İŞINTAN/Mehtap İPEK/Mert YAŞAR/Sedef KOÇ**, Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'na İlişkin Değerlendirmeler, İstanbul: Beta, 2005, s. 47; **SANLI**, s. 73; **M. Refik KORKUSUZ**, "Yeni Borçlar Kanunu Tasarısı"

bütün sorumluluklar değil; tehlike sorumluluğunun genel ilkesini düzenleme altına almıştır²⁶. Genel gerekçede de tehlike sorumluluğuna ilişkin özel kanuni düzenleme yapılması beklenmeksizin, gerektiğinde mahkeme kararlarıyla, tehlike sorumluluğunun kabulünün mümkün kılınmasının amaçlandığı ifade edilmiştir. TBK m. 71 hükmü doktrinde eleştiriye konu edildiği gibi²⁷; tehlike sorumluluğunun, istisna olmaktan çıkarılarak genel bir hükümlerle düzenlenmesinin olumlu karşılandığı da görülmektedir²⁸.

sında Tehlike Sorumluluğu Düzenlemesi", DÜHFD, Sayı: 16-17-18-19, Yıl: 2007-2008, s. 44; **M. Refik KORKUSUZ**, "Hukukumuzda Tehlike Sorumluluğu Uygulaması ve Yeni Borçlar Kanunu Tasarısındaki Düzenlemesi", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, 28-29 Mayıs 2009, Ankara: 2009, s. 207; **Ayça AKKAYAN-YILDIRIM**, "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Düzenlemeleri Çerçevesinde Kusursuz Sorumluluğun Özel Bir Turu Olarak Tehlike Sorumluluğu", İÜHF, Cilt: 70, Sayı: 1, 2012, s. 206-207.

²⁶ **ANTALYA**, Borçlar Genel, s. 643; **ZEVKLİLER/ ERTAŞ/ HAVUTÇU/ AYDOĞDU/ CUMALIOĞLU**, s. 234; **KILIÇOĞLU**, s. 381; **KUNTALP/ BARLAS/ AYANOĞLU MORALI/ ÇAVUŞOĞLU İŞINTAN/ İPEK/ YAŞAR/ KOÇ**, s. 46; **REİSOĞLU**, s. 197. TBK m. 71 hükmüne ilişkin gerekçe ve genel gerekçede de İsviçre hukukunda, tehlike sorumluluğuna ilişkin birçok özel kanunun bulunduğu ve hukukumuzda yeterli yasal düzenlemelerin olmaması nedeniyle tehlike sorumluluğunun genel ilkesinin kabul edilmesi yoluna gidildiği ifade edilmiştir.

²⁷ Tehlike sorumluluğunun genel bir ilke olarak düzenlenmesinin, hâkime açık bir çek verilmesi niteliğinde olduğu ve kusur sorumluluğu ilkesi yerine, takdiri kusursuz sorumluluk kuralının ikame edilmesinin söz konusu olduğu yönünde bkz. **Hüseyin HATEMİ**, "Borçlar Hukuku'nun Genel İlkeleri Açısından Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'nın Borç İlişkileri (Borç Kaynakları) Bölümünün Değerlendirilmesi", Prof. Dr. Özer Seliçi'ye Armağan, Ankara: Seçkin, 2006, s. 229; **Hüseyin HATEMİ**, "Borçlar Kanunu Tasarısı Olgunlaşmadan Kanunlaşmamalıdır", Medeni Hukuk Hocalarına Saygı Günleri, Medeni Hukukta Güncel Sorunlar ve Önemli Gelişmeler Sempozyumu, 26-27 Haziran 2008, İstanbul: XII Levha, 2011, s. 118, 121. Ayrıca bkz. **HATEMİ/GÖKYAYLA**, s. 154. Tehlike sorumluluğunun, TBK m. 71 hükmünde genel bir kuralla düzenlenmiş olması nedeniyle, kusursuz sorumluluk hallerinin genişletilmesi ve yeni tehlike sorumluluğu hallerinin kabul edilmesi sonucunun ortaya çıkacağına ilişkin olarak bkz. **ZEVKLİLER/ ERTAŞ/ HAVUTÇU/ AYDOĞDU/ CUMALIOĞLU**, s. 226. Benzer şekilde, tehlike sorumluluğuna ilişkin düzenlemenin, istisnai nitelikteki kusursuz sorumluluğun, sınırları ve koşulları belirsiz bir sorumluluk haline gelmesi sonucunu doğurabileceği ve kusuru, haksız fiil sorumluluğunun bir şartı olmaktan çıkarabileceği yönünde bkz. **KILIÇOĞLU**, s. 381. Aynı yönde bkz. **Elif AYDIN ÖZDEMİR**, Akit Dışı Sorumlulukta Maddi Zarar ve Tazmini, Ankara: Adalet, 2013, s. 19 vd..

²⁸ **Cevdet YAVUZ**, "Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'na Göre 'Kusursuz Sorumluluk' Halleri ve İlkeleri", MÜHF-HAD, Cilt: 14, Sayı: 4, Yıl: 2008, s. 61; **ÜÇİŞİK**, s. 142-143; **ANTALYA**, Borçlar Genel, s. 644; **Gökhan ANTALYA**, "Sorumluluk

Tehlike sorumluluğu, TBK Tasarısı'nın 66. maddesinden²⁹ farklı olarak, işletmeler³⁰ bakımından öngörülmüştür³¹⁻³². Dolayısıyla, sorumlu-

Hukukunda Yeni Gelişmeler", MÜHF-HAD, Cilt: 14, Sayı: 4, Yıl: 2008, s. 76; **EREN**, Borçlar Genel, s. 521; **ERDEM**, s. 214-215; **KUNTALP/ BARLAS/ AYANOĞLU MORALI/ ÇAVUŞOĞLU İŞINTAN/ İPEK/ YAŞAR/ KOÇ**, s. 47; **YILMAZ**, Sebep Sorumlulukları, s. 571, 574.

²⁹ TBK 2005 Tasarısı'nın 66. maddesinde (Bkz. **Türk Borçlar Kanunu Tasarısı**, 2005, s. 43), VE-OR Art. 50 hükmüne benzer şekilde, tehlike sorumluluğu işletme ile sınırlanmamış ve "*önemli ölçüde tehlike arz eden bir faaliyetten zarar doğması*" ibaresine yer verilerek, daha geniş bir uygulama alanı tayin edilmişti.

³⁰ TBK m. 71/I hükmündeki "*işletme faaliyeti*" ibaresinin uygun olmadığı ve bunun yerine "*girişim*" gibi daha genel bir terime yer verilmesi gerektiği yönünde bkz. **Cengiz KOÇHİSARLIOĞLU/Özlem ERİŞGİN**, "*Yeni Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'nda 'Haksız Fiiller'*", Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan, Cilt. II, İstanbul: XII Levha, 2010, s. 1267.

³¹ Zararın bir işletmeden kaynaklanmadığı; ancak önemli ölçüde tehlike arz eden bir faaliyetten kaynaklandığı hallerde de tehlike sorumluluğunun varlığının kabul edilmesinin tehlike sorumluluğunun düzenleme amacına daha uygun olduğu ve tehlike sorumluluğunun, işletme faaliyeti ile sınırlandırılmaması gerektiği yönünde bkz. **ÜÇİŞİK**, s. 143; **Yeşim M. ATAMER**, "*Revize Edilmiş Türk Borçlar Kanunu Tasarısına İlişkin Değerlendirme ve Teklifler*", HPD, Sayı: 6, Mayıs 2006, s. 22; **KUNTALP/ BARLAS/ AYANOĞLU MORALI/ ÇAVUŞOĞLU İŞINTAN/ İPEK/ YAŞAR/ KOÇ**, s. 47; **YILMAZ**, Sebep Sorumlulukları, s. 574. Aynı yönde bkz. **AKKAYAN-YILDIRIM**, s. 208-209. TBK m. 71 hükmü ile öngörülen işletme faaliyetine ilişkin sınırlamanın yerinde olmadığı, maddenin uygulama alanını daraltacağı, tehlikeye yol açan etkenlerin sadece işletme faaliyetleriyle sınırlı tutulamayacağı ve hâkimin, hükmün dar kapsamı nedeniyle ortaya çıkabilecek çok sayıda uyuşmazlığın çözümünde büyük güçlüklerle karşılaşılacağı; bu nedenle, tehlikeli işletmelerin yanı sıra "*tehlikeli kuruluş, tehlikeli araç ve diğer tehlike arz eden nesnelerin*" varlığının da tehlike sorumluluğunun doğumuna yol açabilecek etkenler arasında değerlendirmesinin yerinde olacağı yönünde bkz. **İlhan ULUSAN**, "*Türk Borçlar Kanununda Yer Alan Genel Tehlike Sorumluluğu Kuralına İlişkin Birkaç Tespit ve Hukuk Düzeni Tarafından Faaliyetine İzin Verilmiş Önemli Ölçüde Tehlike Arzeden İşletmelerin Yol Açtığı Zararların Uygun Bir Bedelle Denkleştirilmesi Sorunu*", Yaşar Üniversitesi e-Dergisi, Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, Cilt: III, Özel Sayı, Vol: 8, 2013, s. 2899. Ayrıca bkz. **İlhan ULUSAN**, "*Tehlike Sorumluluğu Üstüne*", MHAD, Yıl: 4, Sayı: 6, 1970, s. 37-38.

³² Sorumluluk işletmeye atfedilerek, bunun dışında faaliyet yürütülmesi kapsam dışında tutulmuş olmakla; tehlike sorumluluğunun sadece işletmeler bakımından öngörülmesi, herkesin, günlük faaliyetleri dolayısıyla kusursuz olarak sorumlu tutulmasının uygun olamayacağından ötürü yerinde görülmektedir. Aynı şekilde, adaletin sağlanması bakımından ve ekonomik anlamda, faaliyeti yürütenin gelir sağladığı nazara alındığında, yürütülen faaliyetin ortaya çıkardığı riskler nedeniyle sorumlu olması nimet külfet ilkesi ile uyumlu olduğundan, tehlike sorumluluğunun, işletmeler bakımından öngörülmesinin haklı olduğu ifade edilmektedir. Bkz. **SANLI**, s. 77-78. Aynı yönde bkz. **Senem SARAÇ**, Türk Borçlar Kanunu'nda Tehlike Sorumluluğu,

luğun kurulabilmesi bakımından, öncelikle bir işletmenin varlığı şarttır³³; işletmeler dışında faaliyet yürütülmesi sorumluluğun uygulama alanı dışındadır³⁴. Bu şekilde, zararın işletme faaliyetinden doğması gerekir³⁵. Bununla birlikte, işletme faaliyetinin önemli ölçüde tehlikeli olması aranır³⁶.

Tehlike sorumluluğunda, sorumluluğu kuran olgu, zarar doğuran işletme faaliyetinin bünyesindeki belirli bir seviyeye ulaşmış ciddi nitelikteki soyut tehlikedir³⁷. Tehlike sorumluluğu, tehlike esasına dayanır ve bu şekilde, belirli düzeyi aşan tehlike içeren işletme, faaliyet, tesis, nesne ya da araçlar sık veya ağır zarar olasılığı ortaya çıkarır³⁸. Zararın, tehlikeli işletme faaliyeti (tesis, nesne, araçlar vb.) ile nedensellik bağı içerisinde

İstanbul: XII Levha, 2013, s. 54-55; **Meliha Sermin PAKSOY/Gizem Arslan DEMİR**, "Üreticinin TBK 71 Kapsamında Sorumlu Tutulması", İÜHF, Prof. Dr. Ersin Çamoğlu'na Armağan, Cilt: 71, Sayı: 2, 2013, s. 305.

³³ **OĞUZMAN/ÖZ**, s. 186; **KILIÇOĞLU**, s. 382; **ÜÇİŞİK**, s. 140; **SANLI**, s. 71-72; **Nuri ERİŞGİN**, "Tehlike Sorumluluğu", Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan, Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları II, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2014, s. 97-98; **İNAN/YÜCEL**, s. 432; **Erhan ADAL**, "Yeni Borçlar Kanununda Düzenlenen Tehlike Sorumluluğu Hükümlerinin Değerlendirilmesi", Prof. Dr. Ali Rıza Okur'a Armağan, MÜHF-HAD, Özel Sayı, Cilt: 20, Sayı: 1, Yıl: 2014, s. 933; **AKARTEPE**, s. 169.

³⁴ **NOMER**, s. 114; **KILIÇOĞLU**, s. 382; **ERDEM**, s. 217; **SANLI**, s. 77; **ERİŞGİN**, Tehlike, s. 98.

³⁵ **ANTALYA**, Borçlar Genel, s. 646; **OĞUZMAN/ÖZ**, s. 187; **ÜÇİŞİK**, s. 140; **REİSOĞLU**, s. 198; **Nuri ERİŞGİN**, "Türk Borçlar Kanunu Madde 71: Genel Tehlike Sorumluluğu", Yeni Türk Borçlar Kanunu ve Yeni Türk Ticaret Kanunu Sempozyumu, Makaleler-Tebliğler, (Derleyen: KIRCA, Çiğdem), İstanbul: Vedat, 2013, s. 73 vd.; **ERİŞGİN**, Tehlike, s. 96 vd.; **SARAÇ**, s. 57 vd.; **SARIHAN**, s. 1183.

³⁶ TBK m. 71/II hükmünde hangi işletmelerin önemli ölçüde tehlike arz ettiğine ilişkin olarak düzenleme mevcut ise de hangi işletmelerin önemli ölçüde tehlike arz ettiğinin önceden kesin olarak belirli olmaması nedeniyle hukuk güvenliğini zedelediği yönünde bkz. **NOMER**, s. 114.

³⁷ **WIDMER/WESSNER**, Erläuternder Bericht, s. 140 vd.; **ÜÇİŞİK**, s. 127-128; **ANTALYA**, Borçlar Genel, s. 640; **KUNTALP/BARLAS/AYANOĞLU MORALI/ÇAVUŞOĞLU İŞINTAN/İPEK/YAŞAR/KOÇ**, s. 47; **OĞUZMAN/ÖZ**, s. 186; **ERİŞGİN**, Sempozyum, s. 60-61, 77-78; **HAVUTÇU**, s. 3626; **ERDEM**, s. 217.

³⁸ **ERİŞGİN**, Sempozyum, s. 67.

de meydana gelmesi yeterli görülür³⁹. Sorumlunun kusurlu bir fiiline gerek olmadığı gibi; özen yükümlülüğüne aykırı davranıp davranmadığı, gerekli tüm tedbirleri alıp almadığı ve işletmedeki eksiklik ya da bozukluk da sorumluluk üzerinde etkili değildir⁴⁰. Ancak tehlike sorumluluğu kapsamında, sorumluluğun ortaya çıkabilmesi için işletme faaliyetinin gösterdiği karakteristik (tipik) riskin gerçekleşmesinden kaynaklanan bir zararın varlığı gereklidir. Bir işletme, önemli ölçüde tehlike arz ediyor olsa da karakteristik risk dışında ortaya çıkan zararların, tehlike sorumluluğu kapsamında tazmini talep edilemez⁴¹.

Bu çerçevede, VE-OR Art. 50 hükmünden farklı olarak, tehlike sorumluluğuna ilişkin TBK m. 71 ve TBK m. 66/III hükümlerinde yer verilen işletme kavramı, aynı nitelikte olup⁴²; zarara işletme faaliyeti sebep olmaktadır⁴³. Böylelikle her iki sorumluluğun kurulması da uygulama alanı yönüyle işletmesel faaliyetin mevcut olmasına bağlıdır⁴⁴. Ancak TBK m. 66/III düzenlemesiyle, işletme, zarar tehlikesini önleyici

³⁹ **Haluk TANDOĞAN**, Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku, Ankara: 1981, s. 26 vd.; **EREN**, Borçlar Genel, s. 519; **ANTALYA**, Borçlar Genel, s. 640, 646; **ANTALYA**, Sorumluluk, s. 81; **ERİŞGİN**, Sempozyum, s. 67; **ERİŞGİN**, Tehlike, s. 91; **ADAL**, s. 934; **ERDEM**, s. 216; **Mustafa TİFTİK**, Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluklarının Genel Kural ile Düzenlenmesi Sorunu, 2. Baskı, Ankara: Yetkin, 2005, s. 35; **Murat AYDOĞDU**, Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletenin ve Nükleer Madde Taşıyanın Hukuki Sorumluluğu, Ankara: Adalet, 2009, s. 250-251; **SARAÇ**, s. 57 vd.. Tehlike sorumluluğunda, sorumluluğun kurulmasında ve sınırlanmasında, ölçüt olarak, tehlike bağından hareket edilmesi gerektiği yönünde bkz. **Nuri ERİŞGİN**, "Tehlike Bağı", AÜHFD, Cilt: 49, Sayı: 1-4, 2000, s. 144 vd..

⁴⁰ **EREN**, Borçlar Genel, s. 519, 640; **ÜÇİŞİK**, s. 128; **TİFTİK**, s. 22; **ERİŞGİN**, Sempozyum, s. 79-80; **ERİŞGİN**, Tehlike, s. 91; **ADAL**, s. 934; **REİSOĞLU**, s. 199; **ÇEKİN**, s. 148-149; **SARIHAN**, s. 1183.

⁴¹ **WIDMER/WESSNER**, Erläuternder Bericht, s. 143; **ÜÇİŞİK**, s. 128, 141; **EREN**, Borçlar Genel, s. 520; **OĞUZMAN/ÖZ**, s. 186; **YAVUZ**, s. 44; **ERİŞGİN**, Sempozyum, s. 85; **KAYIHAN**, s. 264; **ZEVKLİLER/ ERTAŞ/ HAVUTÇU/ AYDOĞDU/ CUMALIOĞLU**, s. 236; **İNAN/YÜCEL**, s. 434; **ERDEM**, s. 220; **TİFTİK**, s. 23, 34; **HAVUTÇU**, s. 3627; **ERİŞGİN**, Sempozyum, s. 85; **ERİŞGİN**, Tehlike, s. 104; **SANLI**, s. 76; **SARAÇ**, s. 61 vd.; **AKKAYAN-YILDIRIM**, s. 207, 210-211; **AKARTEPE**, s. 170; **SARIHAN**, s. 1183-1184.

⁴² **SANLI**, s. 67, dn. 12. İki hükümde ifade edilen işletme kavramının benzer nitelikte olduğu yönünde bkz. **ÇEKİN**, s. 197.

⁴³ **ÜNLÜTEPE**, s. 142 vd..

⁴⁴ **ÜNLÜTEPE**, s. 208, 227.

tedbirlerle yapılandırılmış bir örgüt yapısı (organizasyonu) olarak değerlendirilirken; TBK m. 71'de düzenlenen işletme ise TBK m. 66/III anlamındaki işletmeden farklı olarak, önleyici tedbir almanın yüksek özenle donanmış bir uzman için bile mümkün olmadığı kabul edilen organizasyonları belirler⁴⁵.

Böylelikle TBK m. 71, sorumluluğun ortaya çıkmasında önemli ölçüde tehlike arz eden işletme faaliyetinin zarara sebep olması esasını kabul eder⁴⁶. TBK m. 66/III hükmünde ise işletene, işletmede başkalarının zarara uğramasını engelleyecek nitelikte organizasyon kurmak yükümlülüğü yüklenmiştir. Ancak karmaşık ve kapsamlı bir bütünlükte güçlerin toplandığı bir organizasyonun, özellikle bir tehlike olarak nitelendirilmesi mümkün değildir⁴⁷. İşletmede zarara kaynaklık etme ihtimali bulunan organizasyon riskleri ile işletmenin önemli ölçüde tehlikeli faaliyet yürütmesi birbirine denk kavramları oluşturmazlar. Dolayısıyla organizasyon sorumluluğunda, sorumluluğu kuran olgu bakımından, işletme organizasyonunda bir eksikliğin var olması gereklidir. Ancak kapsamlı bir organizasyon gerektiren söz konusu faaliyetler, başlı başına birer tehlikeli faaliyet olarak kabul edilemezler. Bu bakımdan, TBK m. 66/III hükmü, işletmesel nitelikte bir sorumluluk tayin etmekle birlikte, tehlikeli bir faaliyete ilişkin değildir⁴⁸. Dolayısıyla organizasyon sorum-

⁴⁵ **ERİŞGİN**, Tehlike, s. 98.

⁴⁶ PETL 5.101 hükmü ile alışılmışın ötesinde tehlike arz eden faaliyette bulunan kimse- nin, faaliyetin arz ettiği tehlikenin gerçekleşmesi sonucu ortaya çıkan zararlardan kusursuz olarak sorumlu olacağı öngörülmüştür.

⁴⁷ **JÄGGI**, s. 755. öE § 1304 uyarınca işletenin sorumluluğuna ilişkin olarak, sorumluluğun ortaya çıkmasında, işletmedeki ürün veya hizmetin sebep olduğu zararlar bakımından işletmedeki bir eksikliğin şart koşulması karşısında, bir tehlike sorumluluğu niteliğinde olmadığı ve işletmenin, (yüksek ya da yükseltilmiş) genel bir tehlike kaynağı olarak görülemeyeceği kabul edilir. Bkz. **Peter APATHY**, "Schandenersatzreform-Gefährdungshaftung und Unternehmerhaftung", Juristische Blätter, Heft: 4, April 2007, 129. Jahrgang., s. 216; **Irmgard GRISS**, "Gefährdungshaftung, Unternehmerhaftung, Eingriffshaftung", Entwurf eines neuen österreichischen Schandenersatzrechts, GRISS/KATREIN/KOZIOL (Hrsg.), Wien/Newyork: Springer, 2006, s. 64.

⁴⁸ Yarg. İBGK'nin, adam çalıştırmanın sorumluluğunu tehlike esasına dayanan bir sorumluluk olarak nitelendirdiği karara ilişkin olarak bkz. Yarg. İBGK, E. 1957/1, K. 1957/3, T. 27.3.1957, 22.6.1957 tarihli ve 9640 sayılı RG. Söz konusu kararın incelenmesi ve eleştirisi için bkz. **Kemal OĞUZMAN**, "Adam Kullanmaların BK. m. 55

luluğunun doğumunda, işletmenin yürütmüş olduğu faaliyetin tehlike arz eder nitelikte olması şart değildir⁴⁹. Yürütülen işletme faaliyetinde, sorumluluğu doğuran somut olay, bir tehlike özelliği gösterebilir. Ancak bu durum, sorumluluğun tipik esaslı bir unsuru değildir. Dolayısıyla organizasyon sorumluluğu, bir tehlike sorumluluğu ya da tehlike esasına dayanan bir sorumluluk niteliği taşımaz⁵⁰⁻⁵¹.

Tehlike sorumluluğunda, yukarıda ifade edildiği üzere, faaliyetin kendisi ya da kullanılan veya üretilen nesnelere itibarıyla işletme faaliyetinin önemli ölçüde tehlike arz etmesi aranır. Sorumluluk, tipik tehlikenin zarara sebep olması; diğer bir ifade ile işletme faaliyetinin tipik tehlikesi ile zarar arasında nedensellik bağının bulunması neticesinde ortaya çıkar⁵². Tehlike sorumlusuna yüklenmiş bir özen yükümlülüğü bulunmaz. Sorumlunun tazminat yükümlülüğünü ortadan kaldıracak bir kurtuluş kanıtı getirmesi mümkün değildir; sadece nedensellik bağının kesilmesi, sorumluluktan kurtulma imkânı sağlar⁵³. Bu bakımdan, tehlike

Gereğince Mes'ul Olmaları İçin Kullandıkları Adamın Kusurunun Şart Olmadığı Hakkında", İÜHFM, Cilt: 23, Sayı: 1-2, 1958, s. 182-197.

⁴⁹ ALTAY, s. 184; TÜRKMEN, s. 261, 268; BÜYÜKSAGIŞ, s. 8, dn. 20; SANLI, s. 77.

⁵⁰ JÄGGI, s. 755; ALTAY, s. 184; TÜRKMEN, s. 261.

⁵¹ VE-OR Art. 49 hükmü ile organizasyonun, kaçınılmaz insan hatası veya teknik hatalar göz önünde bulundurulduğunda, yürütülen faaliyetlerin organizasyon bakımından karmaşıklığı karşısında, bir sebep sorumluluğunun haklı olduğunu ve bir tehlike sorumluluğu yarattığı görüldüğünden, hiçbir hatayı şart koşmayan bilinçli bir organizasyon tehlikesinden sorumluluğun tasarıya alınması fikrinin küçük ve orta büyüklükteki işletmeler için çok ağır nitelikte olabileceğinden hareketle, kurtuluş kanıtı bulunan bir sebep sorumluluğunun kabul edilmiştir. Bu çerçevede, organizasyondaki objektif eksikliğe dayalı olarak ekonomik ya da mesleki faaliyete ilişkin işletmeler için geçerli bulunan ve bütün şekil ve kategorideki bu işletmeler bakımından geçerli bulunan bir genel sorumluluk hükmüne yer verilmiştir. WIDMER/WESSNER, Erläuternder Bericht, s. 126-127.

⁵² TANDOĞAN, s. 26 vd.; ANTALYA, Borçlar Genel, s. 640 vd.; EREN, Borçlar Genel, s. 520, 526, 640; İNAN/YÜCEL, s. 435-436; TÜRKMEN, s. 260-261; Çelik Ahmet ÇELİK, "6098 Sayılı Yeni Türk Borçlar Kanunu'nda Yeni Bir Düzenleme İşletme Tehlikeleri ve Tehlike Sorumluluğu", Yargı Dünyası, Sayı: 189, Eylül 2011, s. 13. Tehlike sorumluluğunun işletmenin teknik boyutunu ilgilendirdiği; organizasyon sorumluluğunun ise işletmenin organizasyon boyutuyla ilgili olduğuna yönünde bkz. ÇEKİN, s. 180.

⁵³ EREN, Borçlar Genel, s. 640; KILIÇOĞLU, s. 334; REİSOĞLU, s. 199-200; TÜRKMEN, s. 261, dn. 17; KORKUSUZ, Tasarı, s. 151.

sorumluluğu, en ağır sorumluluk türünü oluşturur. Organizasyon sorumluluğu ise çalışan ve işletenin kusurunu gerektirmez; ancak sebep olunan zararın, işletmedeki organizasyon bozukluğu ya da eksikliğine dayanması halinde sorumluluk ortaya çıkar. Dolayısıyla işletenin sorumluluğunu doğuran olgu, işletme organizasyonundaki objektif eksiklik olduğundan, bir objektif özen yükümlülüğünü şart koşar⁵⁴.

Organizasyon sorumluluğunu ortaya çıkaran zararın kaynağı faaliyeti gösterilmiştir. Bu bakımdan, zarara, işletme faaliyeti çerçevesinde sebep olunması gerekir⁵⁵. Organizasyon sorumluluğunun, temel hareket noktasını, çalışanların sebep oldukları zararlar oluşturmaz ve işletme faaliyeti zararın kaynağı olarak belirir. Bunlar, faaliyetin yürütülmesinde kullanılan taşınır ve taşınmaz maddi unsurlar olabileceği gibi; faaliyetin çıktılarını teşkil eden ürün ya da hizmet de olabilir⁵⁶.

Organizasyon sorumluluğu, buna dayalı olarak bir olağan sebep sorumluluğu olmakla, tehlike sorumluluğundan ayrılır⁵⁷. Dolayısıyla tehlikeli işletme faaliyeti nedeniyle üçüncü kişinin uğramış olduğu zarar, tipik tehlikeden kaynaklanmamakta ise işletenin, TBK m. 71 uyarınca sorumlu tutulması olanaklı değildir. Bu halde, zararın tazmininde, şartlar gerçekleşmişse organizasyon sorumluluğuna dayanılabilir⁵⁸. Benzer şekilde, önemli ölçüde tehlike arz etmeyen bir işletme faaliyetinin sebep

⁵⁴ **WIDMER/WESSNER**, Erläuternder Bericht, s. 126.

⁵⁵ **WIDMER/WESSNER**, Kurzkomm., s. 14; **ANTALYA**, Borçlar Genel, s. 563; **TÜRKMEN**, s. 260, 269; **ÜNLÜTEPE**, s. 309; Tehlike sorumluluğuna ilişkin olarak bkz. **ANTALYA**, Borçlar Genel, s. 646; **OĞUZMAN/ÖZ**, Borçlar Genel, Cilt-2, s. 187; **ÜÇİŞİK**, s. 140; **KILIÇOĞLU**, Borçlar Genel, s. 352; **ERİŞGİN**, Sempozyum, s. 73 vd.; **ERİŞGİN**, Tehlike, s. 96 vd.; **ÇEKİN**, s. 196; **SARAÇ**, s. 57 vd..

⁵⁶ **WIDMER/WESSNER**, Kurzkomm., s. 14; **WIDMER/WESSNER**, Erläuternder Bericht, s. 131; **Studienkommission**, s. 70; **ANTALYA**, Borçlar Genel, s. 563; **BÜYÜKSAGIŞ**, s. 8, dn. 20; **TÜRKMEN**, s. 270; **ÜNLÜTEPE**, s. 311 vd.. Zarara çalışanın sebep olması gerektiği yönünde bkz. **OĞUZMAN/ÖZ**, Borçlar Genel, Cilt-2, s. 145; **ALTOP**, Değerlendirme, s. 203-204; **SANLI**, Kusursuz Sorumluluk, s. 67; **KILIÇOĞLU**, Borçlar Genel, s. 318; **ALTAY**, s. 182-183, dn. 26; **AKARTEPE**, s. 163. Ayrıca bkz. **ÇEKİN**, s. 197.

⁵⁷ **Studienkommission**, s. 71.

⁵⁸ **TÜRKMEN**, s. 279.

olduğu zararlar bakımından organizasyon sorumluluğuna başvurulması mümkündür. Bu durumda da organizasyon sorumluluğu çerçevesinde, zararın tazmini yoluna gidilir.

Diğer yandan, VE-OR Art. 49a hükmünde, işletme faaliyetinde "*bir veya daha fazla yardımcı kişiden yararlanan*" ibaresine yer verilmiş olduğundan; ekonomik veya mesleki amaçla faaliyette bulunan bir işletmede, aynı zamanda bir veya birden fazla yardımcı kişinin çalıştırılması aranır⁵⁹. Benzer şekilde, TBK m. 66/III hükmündeki, "*işletmede adam çalıştıran*" ibaresine dayalı olarak, sorumluluğun düzenleme yeri ve adam çalıştıranın sorumluluğu ile organizasyon sorumluluğu arasındaki bağlantı göz önünde bulundurulduğunda, de lege lata, organizasyon sorumluluğunun ortaya çıkabilmesi için bağımlı çalıştırma ilişkisi bulunan bir işletmenin mevcut olması gerekir. Dolayısıyla, ortaya çıkan zarar, işletme faaliyeti bünyesindeki bir araç, makine, teçhizat, malzeme vb. taşınır ya da taşınmaz maddi unsurlar veya ürün ya da hizmet sebebiyle ortaya çıkmış olsa da çalışanın bulunmadığı işletmeler bakımından organizasyon sorumluluğu söz konusu olmaz. Ancak TBK m. 71 uyarınca tehlike sorumluluğunun ortaya çıkmasında işletmede bağımlı çalıştırma ilişkisinin varlığı zorunlu unsur değildir; ancak sorumluluğun uygulanması büyük çoğunlukla bağımlı çalıştırma ilişkilerinin bulunduğu işletmeler bakımından söz konusu olur⁶⁰.

Organizasyon sorumluluğuna ilişkin OR 2020 Art. 59 ile "*Bir ticari işletme, işletmenin faaliyeti çerçevesinde vermiş olduğu zarardan, işletme organizasyonunun zararın doğumunu engellemeye elverişli olduğunu ispat etmedikçe sorumludur.*" düzenlemesi öngörülmüştür. Hüküm kapsamında, organizasyon sorumluluğu bakımından, ticari işletmenin faaliyetinin zarara kaynaklık etmesi yeterli ve gerekli görülür ve ticari işletmede, bağımlı çalıştırma ilişkisinin varlığı ise aranmaz.

⁵⁹ WIDMER/WESSNER, Erläuternder Bericht, s. 129; Daniel KOCH, "Die Gesamtrevision des schweizerischen Haftpflichtrechts", ZEuP, 9. Jahrgang, 2001, s. 754.

⁶⁰ ÜNLÜTEPE, s. 245 vd.. Ayrıca bkz. ÇEKİN, s. 146.

Benzer şekilde, öE § 1304 uyarınca, bağımlı çalıştırma ilişkisinin varlığı gerekmez, işletmedeki bir eksiklik dolayısıyla, ürünlerin ve sunulan hizmetlerin zarara sebep olması halinde sorumluluk ortaya çıkar. Ayrıca yardımcı kişilerden sorumluluğa ilişkin öE § 1306 hükmünde, işletmenin varlığı halinde ispat yükü tersine çevrilerek, özensiz seçim ve denetime bağılı olarak yardımcı kişinin fiili dolayısıyla sebep olunan zararlardan sorumluluk yanında (öE § 1306/I); iş sahibinin, bir faaliyetin bağımsız olarak yerine getirilmesini üstlenen kişi bakımından, özensiz seçim ya da denetlemeye ilişkin olarak sorumlu olduğu (öE § 1306/III) öngörülmüştür. Diğer yandan, öE § 1306/IV hükmünde de iş sahibinin, yardımcı kişiye benzer şekilde, kullandığı teknik araçların bozukluğundan dolayı ortaya çıkan zararlardan da özensiz seçim ve denetime bağılı olarak sorumlu olduğu ve iş sahibinin, işleten niteliğinde olması durumunda, ispat yükünün onun üzerinde olduğu tayin edilmiştir.

PETL Art. 4: 202 hükmü ise VE-OR Art. 49a hükmünden hareketle kaleme alınmışsa⁶¹ da "*işletme faaliyetini yardımcı kişiler veya teknik ekipman kullanarak yürüten kişi*" sorumluluğun süjesi olarak belirlenerek, makine ve ekipmanların kullanımı ile faaliyet yürüten işletme yapılarının da sorumluluk kapsamında olduğu öngörülmüştür⁶². Buna göre, işletme faaliyetini yardımcı kişiler ve/veya teknik ekipman kullanarak yürüten kişinin sorumlu olduğu belirlendiğinden, mutlaka yardımcı kişiden faydalanılan bir işletme bulunması zorunlu değildir; salt teknik ekipman kullanarak, tek kişi tarafından yalnız olarak yürütülen, sürekli nitelikteki işletme faaliyeti de PETL uyarınca, işletme sorumluluğuna kaynaklık edebilir. Bu çerçevede, PETL Art. 4: 202 uyarınca, yardımcı kişi çalıştırılması sadece alternatif bir sorumluluk şartıdır. İşletme sorumluluğu, sorumlu tutulabilecek organizasyon yürütücüsünün yardımcı kişi

⁶¹ **Bernhard KOCH**, "*Enterprise Liability*", European Group on Tort Law, Principles of European Tort Law, Text and Commentary, Wien/New York: Springer, 2005, PETL Art. 4: 202, Nr. 11.

⁶² **KOCH**, PETL Art. 4: 202, Nr. 12.

yerine, teknik ekipman kullanması halinde dahi (burada çalışanı olmayan münferit bir kişi olarak hareket ediyor olsa bile) gerçekleşmiş olur⁶³.

II. Organizasyon Sorumluluğu ve Tehlike Sorumluluğu Uyarınca Sorumlu Tutulacak Kişilerin Belirlenmesi

Tehlike sorumluluğunun süjesi, işletme sahibi ve varsa işleyen olarak (TBK m. 71); organizasyon sorumluluğunun süjesi ise işletmede adam çalıştıran-işleten (TMK m. 66/III) olarak gösterilmiştir. Organizasyon sorumluluğu ve tehlike sorumluluğunun ortaya çıkabilmesi için yukarıda ifade edildiği üzere, bir işletmenin mevcut olması gereklidir. Ancak işletmenin mevcut olması, sorumluluğun süjesinin; diğer bir ifade faaliyetin sebep olduğu zarardan dolayı malvarlığı ile sorumlu tutulacak kişinin belirlenmesine imkân sağlamaz. Nitekim işletme, bir hukuk süjesi değildir⁶⁴. İşletmenin, ayrı bir malvarlığı ve tüzel kişiliği de bulunmaz. Dolayısıyla sorumluluğun kime yükleneceğinin değerlendirilmesi, duruma göre, tek kişi, birden fazla kişi ya da bir tüzel kişinin söz konusu olabileceği topluluğun hukuki organizasyonuna bağlıdır⁶⁵.

TBK m. 71/I hükmünde, tehlike sorumluluğunun süjesi, işletme sahibi ile işletmenin bir başka gerçek veya tüzel kişi tarafından işletilmesi halinde işleyen olmak üzere müteselsil sorumluluk tayin edilmek suretiyle belirlenmiştir. İşletme sahibi, işletmeyi organizasyon yönünden veya ekonomik yönden kontrolünde tutan kişiyi ifade eder⁶⁶. İşletmenin sahibi olmak için işletmenin tüm malvarlığı değerlerinin maliki olunması gerekli değildir⁶⁷⁻⁶⁸. İşletme sahibinin, gerçek ve tüzel kişi olması, gelir

⁶³ **Oliver WAESPI**, "Die Unternehmens- und Hilfspersonenhaftung gemäss den Principles of European Tort Law", HAVE, 2005, s. 257.

⁶⁴ **Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU/Muhittin ASTARLI/Ulaş BAYSAL**, İş Hukuku, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 6. Bası, Ankara: Turhan, 2014, s. 251; **SANLI**, s. 77; **AYDINLI**, s. 12.

⁶⁵ **Oliver WAESPI**, Organisationshaftung Risiko und Unsorgfalt bei der Geschäftsherrenhaftung, Bern: Stämpfli, 2005, s. 8-9.

⁶⁶ **ÜÇİŞİK**, s. 141; **ANTALYA**, Borçlar Genel, s. 644-645; **ANTALYA**, Sorumluluk, s. 81-82. Ayrıca bkz. **ÇELİK**, s. 17-18.

⁶⁷ **OĞUZMAN/ÖZ**, s. 187.

sağlamaya yönelik ekonomik faaliyetin bir ya da daha fazla kişi tarafından yerine getirilmesi işletme kavramının belirlenmesinde önem taşımaz. Bu anlamda girişimci, örnek olarak, kamu hukuku veya özel hukuk tüzel kişisi dernek vb. olabileceği gibi tüzel kişiliğe haiz olmayan bir kişi topluluğu, hatta doktor gibi serbest meslek erbabı da olabilir⁶⁹. İşleten ise işletmenin sahibi olmamakla birlikte⁷⁰; tehlikeli işletmeyi, kendi hesabına ve tehlikesi kendisine ait olmak üzere işleten ve işletme üzerinde fiili tasarrufta bulunan kişidir. İşletmeyi idari bir izin veya ruhsatla işleten, işletmeyi kiralayan ve işletme üzerinde intifa hakkına sahip olan kişi de işleten olarak sorumludur⁷¹. Benzer şekilde, işletmeyi, yönetim sözleşmesi ile çalıştıran veya işletmeye kayyım olarak atanan gerçek veya tüzel kişiler de işleten sıfatına sahip olur. İşletmede, hizmet veya vekalet sözleşmesi çerçevesinde çalışan yönetici veya müdür tehlike sorumluluğu çerçevesinde sorumlu tutulmaz⁷². İşletme sahibi, işletene aralarındaki kira, intifa vb. ilişki uyarınca rücu etmek imkânına sahiptir⁷³.

TBK m. 66/III hükmünde de sorumluluğun süjesi olarak, "işletmede adam çalıştıran" gösterilmiştir. VE-OR Art. 49a kapsamında sorumluluğun süjesi, ekonomik veya mesleki amaçla faaliyette bulunan bir işletmeyi işleten ve aynı zamanda bir veya birden fazla yardımcı çalıştı-

⁶⁸ öE § 1302/I hükmünde, tehlike sorumluluğuna ilişkin olarak, yüksek tehlike kaynağını işletenin, ortaya çıkan zarardan sorumlu olduğu ve işletenin, tehlike kaynağında özel bir yarara sahip olan, onun masraflarını taşıyan ve onun üzerinde fiili olarak tasarruf yetkisini kullanan kişi olduğu ifade edilmiştir. Bkz. **Entwurf eines neuen österreichischen Schandenersatzrechts**, s. 4. Buna göre, yüksek tehlike kaynağı için malik sorumluluk üstlenmez. Bununla birlikte, ilgili işleten, malik ile aynı kişi olabilir, ancak bu zorunlu değildir. İşleten kavramı, tehlikeli eşya ve bir kişi arasında mevcut olabilen ve yoğunluğu sebebiyle ve açılan etki olasılığına dayalı olarak sorumluluğu haklı çıkaran çeşitli ilişkilerin üstünü açar. Bunlar, tehlike kaynağına özel bir yarar, masraflarının taşınması ve üzerinde fiili olarak tasarruf yetkisini kullanılmasıdır. **GRISS**, s. 60.

⁶⁹ **ÜÇİŞİK**, s. 141.

⁷⁰ **OĞUZMAN/ÖZ**, s. 188.

⁷¹ **ÜÇİŞİK**, s. 141; **ANTALYA**, Borçlar Genel, s. 645; **ANTALYA**, Sorumluluk, s. 82; **NOMER**, s. 114; **KILIÇOĞLU**, s. 385-386. Ayrıca bkz. **REİSOĞLU**, s. 199; **ÇELİK**, s. 17-18.

⁷² **OĞUZMAN/ÖZ**, s. 188.

⁷³ **KILIÇOĞLU**, s. 386.

ran kişidir⁷⁴. Hükümde yer verilen sorumluluğun süjesine ilişkin ibare, sorumluluğa doğumuna kaynaklık eden zararı ortaya çıkaran işletme faaliyeti ve organizasyon eksikliğine dayalı sorumluluk olgusu ile uyumlu değildir. Bu bakımdan, adam çalıştırmanın sorumluluğundan bağımsız nite-likte bir sorumluluk olarak, "*işletmede adam çalıştırın*" ibaresi yerine, "*işleten*" kavramı benimsenmelidir⁷⁵.

TBK m. 66/III hükmünün mevcut yapısı nedeniyle, organizasyon sorumluluğunun süjesi, doğrudan veya dolaylı olarak talimat verme ile tasarruf yetkisini kullanan; kendi menfaat ve hesabına, yarar ve zararı kendisine ait olmak üzere işletmeyi işleten kişidir. Diğer bir ifade ile işletme faaliyetini kendisi yürüten ya da bir başkasını işletmenin yönetimi için görevlendiren kişidir. Buna göre, de lege lata, organizasyon sorumluluğunun süjesi, hükmün işletme faaliyetini esas alması da göz önünde bulundurularak, "*işleten*" olarak tayin edilmelidir⁷⁶⁻⁷⁷.

TBK m. 71/I uyarınca, yukarıda ifade edilen, işletene ilişkin esaslar, organizasyon sorumluluğu bakımından da geçerlidir. İşleten, aynı zamanda işletme sahibi de olabilir; ancak işletenin, işletmenin sahibi olması zorunlu değildir. Tehlike sorumluluğundan farklı olarak, işletme sahibi ile işletenin farklı kişiler olması halinde, organizasyon sorumlusu sadece işletendir; işletme sahibinin sorumluluğuna gidilmesi mümkün olmaz. İşletenin, işletmenin malvarlığı değerlerinin tümünün veya bir

⁷⁴ WIDMER/WESSNER, Erläuternder Bericht, s. 129; KOCH, VE-OR, s. 754.

⁷⁵ ÜNLÜTEPE, s. 273 vd..

⁷⁶ OR Art. 55/I uyarınca da adam çalıştırmanın, işletmenin sahibi ve/veya işleten kişi olduğu (Hermann BECKER, Berner Kommentar, Bd. VI/1, Allgemeine Bestimmungen, Art. 1-183 OR, 2. Auflage, Bern: Stämpfli, 1945, Art. 55, Nr. 2; Roland BREHM, Berner Kommentar, Bd. VI/1/3/1, Allgemeine Bestimmungen, Die Entstehung durch unerlaubte Handlungen, Art. 41-61 OR, HAUSHEER/WALTER (Hrsg.), 3. Auflage, Bern: Stämpfli, 2006, Nr. 6) ve adam çalıştırmanın, işletmenin sahibine yaklaştığı (Emil W. STARK, Ausservertragliches Haftpflichtrecht, Skriptum, Zürich: Schulthess, 1982, s. 116) belirtilmektedir.

⁷⁷ İsviçre Adalet Bakanlığı'nın sorumluluk hukukunun revizyonu için oluşturduğu komisyon tarafından, 1991 yılında hazırlanan raporda organizasyon sorumluluğuna ilişkin olarak yer verilen metinde, "*Faaliyeti özel bir tehlikeyle bağlı olmayan bir ticari işletmenin organizasyonundaki eksiklik nedeniyle bir kişinin uğramış olduğu zarardan işletme sahibi sorumludur.*" hükmü öngörülmüş ve böylece, sorumluluğun süjesi olarak işletme sahibi gösterilmiştir. Bkz. Studienkommission, s. 74.

kısının maliki olması şart değildir. İşletenin belirlenmesi bakımından göz önünde bulundurulması gereken esas, yararın elde edilmesi ve masrafin taşınması ile hukuki veya fiili hâkimiyet ya da tasarruf yetkisinin kullanılmasıdır. Dolayısıyla işleten, işletmeyi kendi hesabına ve yarar ile masrafı kendisine ait olmak üzere işletir. İşletme üzerinde hâkimiyet ya da tasarruf yetkisine sahip olunması, hukuki bir ilişkiye dayanabileceği gibi bu şekilde bir ilişki olmaksızın fiili olarak da gerçekleşebilir⁷⁸. Benzer şekilde, işletenin, işletme üzerinde hâkimiyeti hukuka aykırı bir ilişkiden de doğabilir. İşletmenin, idari bir izin veya ruhsatla ya da kira⁷⁹ ya da intifa hakkı sağlayan sözleşmeye dayalı olarak işletilmesi, işleten olarak nitelendirilmeye imkân sağlar. İşletenin birden fazla olması halinde, bunlar müteselsil olarak sorumluluk yüklenirler⁸⁰.

İşletenin kimliğine, işletmenin, ticaret sicili, meslek odası gibi kayıtlarının ya da ve işçi sigortası ve vergi açılışlarının mevcut olması halinde daha kolay bir biçimde ulaşılabilir. İşletme sahibi ve işleten, söz konusu kayıtlar ile örtüşebilir. Ancak organizasyon sorumluluğunun ortaya çıkabilmesi için yukarıda ifade edildiği üzere, ticaret sicili ya da bir meslek odasına kayıt zorunlu olmadığı gibi; çalıştırma ilişkisinin hizmet sözleşmesine dayanması da aranmadığından, çalışanlara ilişkin sigorta kayıtları da bulunmayabilir⁸¹. Benzer şekilde, salt vergi kayıtlarından hareketle, ekonomik faaliyetin mevcut olmadığı sonucuna da ulaşılamaz. Dolayısıyla, söz konusu hallerde, işletme sahipliğini gösterir herhangi bir kayda da gerek olmaksızın, kendi menfaat ve hesabına işletme faaliyetini yürüten, işletmeyi sevk ve idare ile tasarruf yetkisine sahip hiyerarşik

⁷⁸ Bkz. Yarg. 4. HD, E. 2012/7927, K. 2013/6969, T. 15.4.2013, **Kazancı İçtihat Bankası**.

⁷⁹ "... Özelleştirilen işletmeyi mülkiyetine geçiren; Er...Şirketi, mülkiyeti tapudan devraldığı gün, tapuda yaptığı devir işlemi ile, işletmeyi Cavit ... isimli kişiye intikal ettirmiş ve bu kişi de 11.3.1999 günlü kira sözleşmesi ile İşletmeyi, davalı konumundaki Ki... A.Ş.ye bir yıllığına kiraya vermiştir. Alacaklı Bankanın ikinci defa rehin konusu malların hazine gelindiği sırada karşılaşılan Ki... A.Ş. kiracı olarak işletmeyi işleten firmadır..." Yarg. 21. HD, E. 1999/8541, K. 1999/9574, T. 28.12.1999, **Kazancı İçtihat Bankası**.

⁸⁰ **ÜNLÜTEPE**, s. 276-277.

⁸¹ Yarg. 4. HD, E. 1984/7360, K. 1984/8310, T. 12.11.1984, **Kazancı İçtihat Bankası**.

yapının en üstünde yer alan kişi, işleten olarak görülmelidir⁸². İşletme, bir gerçek kişi tarafından işletilebileceği gibi, tüzel kişi tarafından da işletilebilir. Dolayısıyla organizasyon sorumluluğunun süjesi, bir gerçek veya tüzel kişi olabileceği gibi (tüzel kişiliği bulunmayan bir topluluk ya da) bir kamu tüzel kişisi de olabilir⁸³.

III. Organizasyon Sorumluluğu ve Tehlike Sorumluluğunun Yarışmasının Mümkün Olup Olmadığı

Organizasyon sorumluluğu ve tehlike sorumluluğu, yukarıda ifade edildiği üzere, işletme faaliyeti esas alınarak düzenlenmiş bulunan kusursuz sorumluluk hükümleridir. Bu bakımdan, sorumlulukların hareket noktaları ortaktır ve işletmesel alanda, göreceli olarak ağır birer sorumluluk öngörürler. Sorumluluğun ortaya çıkabilmesi için gerekli bulunan şartlar arasındaki farklılıklara rağmen; her iki hükmün uygulama alanının kesişmesinin olanaklı olup olmadığı sorunu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifade ile önemli ölçüde tehlike arz eden işletme faaliyetinin,

⁸² "... Davalılar Sevil, Fatma ve H.İbrahim'e ait olan halı sahanın işletilmesi sırasında, müşteriler ile sahanın kullanım süresi ve ücreti ile ilgili çıkan bir tartışma sonucunda, davalı Mustafa'nın silah ile bir kişiyi öldürüp ayrıca iki davacıyı da yaraladığı anlaşılmaktadır. Öldürme olayının davalı Mustafa tarafından yukarıda anlatılan şekilde gerçekleştirildiği ceza mahkemesinin mahkumiyet kararı ile de kesinleşmiştir. Mahkemece halı sahayı davalı Mustafa'nın kira sözleşmesi ile kendi adına işlettiği kabul edilerek, diğer davalıların kiralayıcı sıfatı nedeniyle olayda sorumlulukları olmadığı kabul edilmiştir. Oysa ki, dosyada örneği bulunan 01.12.1997 tarihli "Kira Sözleşmesi" başlıklı belge incelendiğinde, halı saha işletmesinin işyeri ve vergi kayıtlarının tesis sahibi olan üç davalı adına olduğu, elde edilecek hasıllardan ödenmesi gereken vergi ve diğer giderlerin onlar adına davalı Mustafa tarafından ödeneceği, bundan sonra kalan kardan kendisine düşen payı alarak kalanın onlara ödeneceği şeklinde hükümler içerdiği görülmektedir.

Sözleşmenin bu hükümlerine göre taraflar arasında kira ilişkisi olmadığı, halı sahanın sahipleri adına davalı Mustafa tarafından işletildiği, kiracılık ilişkisinden çok onların işçisi veya temsilcisi durumunda olduğu ve sadece kardan pay alarak çalıştığı sonucu çıkmaktadır.

Kaldı ki, resmi kayıtlarla doğrulanmayan ve adi bir belge niteliğinde olan bu sözleşme, sonradan her zaman düzenlenebileceğinden, davacılar yönünden bağlayıcılığı da bulunmamaktadır. Bu durumda ise, işyerinin işletilmesiyle ilgili bir olaya bağlı olarak gerçekleşmiş olan dava konusu zarardan, işveren durumunda olan diğer davalılar da sorumludur..." Yarg. 4. HD, E. 2006/5874, K. 2007/4738, T. 10.4.2007, **Kazancı İçtihat Bankası.**

⁸³ **WIDMER/WESSNER**, Erläuternder Bericht, s. 129-130; **TÜRKMEN**, s. 268.

tipik tehlikenin gerçekleşmesi neticesinde zarara sebep olması halinde, zarar görenin, zararının tazmini bakımından iki sorumluluk hükmünden dilediğine başvurmasının mümkün olup olmadığı; sorumlulukların yarışıp yarışamayacağı belirlenmelidir. Bu anlamda, işletme faaliyetinden doğan zararın, TBK m. 71 uyarınca tehlike sorumluluğu kapsamına girmesi halinde, adam çalıştırmanın (işletenin), çalışma düzeninin (işletme organizasyonunun) zararın ortaya çıkmasını önlemeye elverişli olduğunun ispat edilmesinin adam çalıştırmanı (işleteni), sorumluluktan kurtaracak nitelikte olup olmadığı sorunu da söz konusu edilmektedir⁸⁴.

Doktrinde ileri sürülmekte olan bir görüş⁸⁵, işletme faaliyeti nedeniyle ortaya çıkan zararın, hem organizasyon eksikliğinden hem de tipik tehlikenin gerçekleşmesinden ileri gelebileceğinden hareketle; örnek olarak, patlayıcı madde üreten bir işletmede işçilerin, yorgun çalıştırılmasının patlamaya sebep olması halinde, sorumlulukların yarışabileceğini kabul etmektedir. Benzer şekilde bir diğer görüş ise tehlike sorumluluğunun işletmenin teknik boyutu ile ilgili olmasına dayalı olarak, teknik unsurun zarara kaynaklık etmesi halinde TBK m. 71 hükmünün; organizasyon unsurunun zarara sebebiyet vermesi durumunda ise TBK m. 66/3 hükmünün uygulama alanı bulacağını ve meydana gelen zararın organizasyon eksikliğine ile birlikte işletmenin teşkil ettiği tehlikeye dayanması halinde hangi unsurun ağır bastığının belirlenerek hüküm kurulması gerektiğini benimsemektedir⁸⁶.

İsviçre Adalet Bakanlığı'nın sorumluluk hukukunun revizyonu için oluşturduğu komisyon tarafından, 1991 yılında hazırlanan raporda organizasyon sorumluluğuna ilişkin olarak yer verilen metinde, "*Faaliyeti özel bir tehlikeyle bağlı olmayan bir ticari işletmenin organizasyonundaki eksiklik nedeniyle bir kişinin uğramış olduğu zarardan işletme sahibi sorumludur.*" hükmü öngörülmüştür⁸⁷. Söz konusu Tasarıya göre, organizasyon sorumluluğu, tehlike sorumluluğu ile ilişkisinde ikincil nite-

⁸⁴ HATEMİ/GÖKYAYLA, s. 153.

⁸⁵ TÜRKMEN, s. 279.

⁸⁶ ÇEKİN, s. 147-149.

⁸⁷ Studienkommission, s. 74.

likli bir sorumluluktur⁸⁸. Dolayısıyla bir işletmenin, tehlikeli faaliyeti neticesinde, tipik tehlikenin gerçekleşmesi zarara sebep olduğunda, tehlike sorumluluğu hükmü öncelikli olarak uygulanır. Tasarı komisyonu, organizasyon sorumluluğunun ikincilliğini ve tehlike sorumluluğunun özel hüküm niteliğini, hükümde açık olarak ifade etmiştir⁸⁹.

OR Art. 55 (eBK m. 55) uyarınca adam çalıştırmanın sorumluluğu, tehlike sorumlulukları karşısında, ikincil nitelikte uygulama alanına sahip genel bir hüküm olarak görülmekte ve tehlike sorumluluğunun, adam çalıştırmanın sorumluluğunun önüne geçeceği kabulüne dayalı olarak, VE-OR Art. 49 ve 49a içinde söz konusu ilkeye yer verilmek zorunda olunmadığını benimsemektedir. Özellikle VE-OR Art. 50 hükmünde düzenlenen tehlike sorumluluğu hükmünün, VE-OR Art. 49a karşısında, karakteristik bir işletmede yürütülen özel tehlikeli bir faaliyet gerçekleştirilmesi suretiyle zarara sebep olunması halinde, öncelikle uygulanması gerektiği ileri sürülmektedir⁹⁰.

Diğer yandan, TBK m. 71/III hükmü ile belirli tehlikeli hallerle ilişkin olarak mevcut bulunan özel düzenlemelerin saklı olduğu öngörülmüştür. Buna göre, özel kanunlarda bir tehlike sorumluluğu düzenlemesi bulunmaması halinde, TBK m. 71 hükmü uygulama alanı bulur. Özel kanunlarda, somut uyuşmazlığa ilişkin tehlike sorumluluğunun mevcut olması durumunda ise ilgili hüküm öncelikle tatbik edilir. TBK m. 71/III hükmünde, belirli tehlikeli hallerle ilişkin özel düzenlemelerden bahsedilmiş olmakla, özel kanunda yer alan sorumluluğun bir tehlike sorumluluğu olması gereklidir. Bu nedenle, özel hükümde, kusur esasına dayanan ya da özen yükümlülüğünün ihlaline dayanan bir sorumluluğun öngörülmüş olması, TBK m. 71 hükmünün tatbik edilmesine engel teşkil etmez⁹¹.

⁸⁸ **Studienkommission**, s. 69.

⁸⁹ **Studienkommission**, s. 72-73.

⁹⁰ **WIDMER/WESSNER**, Erläuternder Bericht, s. 133.

⁹¹ **NOMER**, s. 114; **ERDEM**, s. 216, dn. 12; **AKKAYAN-YILDIRIM**, s. 207. Özel kanunlarda düzenlenen tehlike sorumluluklarının çalışanın fiili nedeniyle ortaya çıkan zararlardan sorumluluğu da kapsamına aldığı ve böylece OR Art. 55'in uygu-

Sorunun, organizasyon sorumluluğunun tehlike sorumluluğu karşısında ikincil nitelikte görülme suretiyle çözülmesi yerinde değildir. TBK'de kabul edilen eğilimin, tersi yönde olduğunu söylemek mümkündür. Somut olayda, bir sorumluluk hükmünün mevcudiyeti, diğer bir sorumluluk hükmünün aynı olayda tatbik edilememesi sonucunu doğurmaz. Nitekim TBK m. 60 hükmünde, bir kişinin sorumluluğunun, birden çok sebebe dayandırılabilmesi halinde hâkimin, zarar gören aksini istemiş olmadıkça⁹² veya kanunda aksi öngörülmedikçe, zarar görene en iyi giderim imkânı sağlayan sorumluluk sebebine göre karar vereceği öngörülmüştür. Hüküm uyarınca esas olarak zarar görene, en iyi giderim biçiminin sağlanması hedeflendiğinden, hâkimin kendiliğinden bu hususu göz önünde bulundurması yoluyla ilgili sorumluluk hükmünü tatbik etmesi gerekir. Organizasyon sorumlusunun, kurtuluş kanıtı getirmek suretiyle sorumluluktan sıyrılmak imkânı mevcuttur; ancak tehlike sorumluluğunda sorumlu, bu şekilde bir olanaktan mahrumdur. Bu bakımdan, tehlike sorumluluğunun, zarar gören lehine olduğu sonucuna ulaşılabilir. Ancak yoğun eleştirilere de kaynaklık eden TBK m. 71/IV hükmü uyarınca, zarar görenlerin uğramış oldukları zararların tamamının tazmin edilememesi durumunun ortaya çıkması olasıdır. Dolayısıyla pek çok uyuşmazlıkta, tehlike sorumluluğu yerine, şartları gerçekleşen başka bir sorumluluğa başvurulması, zarar gören lehine sonuç doğurabilecek niteliktedir.

lanmasının mümkün olmadığı yönünde bkz. **BREHM**, Art. 55, BK, Nr. 103. Karayolları Trafik Kanunu'nun (KTK) 85/I. maddesi uyarınca araç işletenin sorumluluğu bakımından, teklik (dışlama) ilkesi uygulanacağı ve bu şekilde, işleten kusurlu olsa da kusur sorumluluğuna başvurulmasının mümkün olmadığı; işletenin tehlike sorumluluğuna tabi olacağı ve kusurunun ek kusur olarak göz önünde bulundurulacağı; ayrıca işletenin bir olağan sebep sorumluluğu hükmü uyarınca da sorumluluğunun söz konusu olması halinde de teklik ilkesi uyarınca tehlike sorumluluğunun uygulanacağı yönünde bkz. **Fikret EREN**, "Karayolları Trafik Kanununa Göre Motorlu Araç İşletenin Akit Dışı Sorumluluğunun Hukuki Niteliği ve Unsurları", AÜHFD, Cilt: 39, Sayı: 1-4, 1982-1987, s. 161-162.

⁹² VE-OR Art. 53 hükmünde bulunmayan ve TBK m. 60 hükmünde yer verilen "zarar gören aksini istemiş olmadıkça" ibaresinin, hâkimin, maddi vaktalar ve netice-i taleple bağlı olması karşısında, tarafların nitelendirmesi ile bağlı olmaksızın olaya uygulanacak olan hukuki sebebi kendisinin belirleyeceğinden hareketle yerinde olmadığı yönünde bkz. **Vedat BUZ**, "Aynı Şahsın Farklı Hukuki Sebeplerle Sorumluluğu: TBK. m. 60 Üzerine Düşünceler", BATİDER, Cilt: XXIX, Sayı: 2, Haziran 2013, s. 50 vd..

Nitekim zarar görenin, uğradığı zararların tamamının tazminine olanak sağlayan bir sorumluluk hükmüne dayanılması olanaklı ise başkaca bir sorumluluk hükmüne dayalı olarak sorumluluğun kurulması yoluna gidilmesi anlam taşımaz. Ancak kanunda aksinin öngörülmüş olması halinde, o hüküm uyarınca sorumluluğun tayin edilmesi yoluna gidilir. Bu nedenle, TBK m. 71 hükmünün, başka bir sorumluluk hükmünün tatbik edilmesini engellemesi, kanaatimizce yerinde değildir.

Sorunun çözümü bakımından, TBK m. 71/II uyarınca, değerlendirme yapılması zorunludur. Esas itibarıyla organizasyon sorumluluğu ile tehlike sorumluluğu, farklı uygulama alanlarına sahiptir. Bu bakımdan, sorumluluğun kurucu şartlarının değerlendirilmesi ile çözüme ulaşılmalıdır.

TBK m. 71/II'de belirlenen önemli ölçüde tehlike arz eden işletmenin söz konusu olabilmesi için aranan sübjektif unsur, uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile tehlikenin önlenememesidir. Bu bakımdan, gerekli koruyucu önlemlerin, gerektiği ölçüde alınması durumunda dahi işletme faaliyetinin tehlikesinin önüne geçilememesi söz konusudur⁹³. Fiziksel güçler ya da güncel teknik yetenekler tehlikeye hâkim olunmasına izin vermez⁹⁴. Faaliyetin başlangıcında mevcut olan ve bilimsel gelişmeler karşısında, faaliyetin yürütülmesi sırasında ortaya çıkan tehlikeler bu kapsamdadır⁹⁵. Uzman bir kişi de zarara ilişkin olarak tedbir alabilmek imkânından yoksundur. Bu nedenle, hüküm uyarınca ölçüt, uzman bir kişi tarafından bilim ve teknik uyarınca bilinebilir kurallarına uyulması halinde dahi zararın ortaya çıkabilecek olmasıdır⁹⁶. Bu yönüyle, tüm özen gösterilse dahi işletme faaliyetinin tehlikeli yapısının başkalarını zarara uğratma olasılığı, varlığını korumaya devam eder. İşletme sahibi ve varsa işleten, işletme organizasyonuna

⁹³ **WIDMER/WESSNER**, Erläuternder Bericht, s. 142; **EREN**, Borçlar Genel, s. 519-520; **ANTALYA**, Borçlar Genel, s. 640; **ZEVKLİLER/ERTAŞ/HAVUTÇU/AYDOĞDU/CUMALIOĞLU**, s. 236; **ÜÇİŞİK**, s. 140-141; **SANLI**, s. 74-75; **ERDEM**, s. 218.

⁹⁴ **HAVUTÇU**, s. 3627.

⁹⁵ **ERİŞGİN**, Sempozyum, s. 81. Ayrıca bkz. **HAVUTÇU**, s. 3627.

⁹⁶ **ERİŞGİN**, Sempozyum, s. 80-81.

ilişkin gerekli tüm özeni gösterdiğini ispat etmek suretiyle tehlike sorumluluğundan kurtulmak imkânına sahip değildir. Dolayısıyla TBK m. 71 uyarınca, gerekli özenin gösterilmesi halinde, işletme faaliyetinin zarar meydana getirmesi önlenilecek ise önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletme söz konusu olmaz ve tehlike sorumluluğu tatbik edilmez⁹⁷. Nitekim tehlike sorumluluğu bakımından, önemli ölçüde tehlike arz eden işletmenin söz konusu olabilmesi için gerekli bulunan sübjektif unsur gerçekleşmemiştir.

Bu bakımdan, tehlike sorumluluğunda, gerekli tüm özen gösterilse dahi zararın ortaya çıkacak olması aranır ve işletmenin önemli ölçüde tehlike arz eden yapısının belirlenmesinde, bu kriterden hareket edilir. Organizasyon sorumluluğu, işletme organizasyonundaki objektif eksiklik olgusuna bağlı, olağan sebep sorumluluğu olmakla, gerekli özenin gösterilmiş olması ya da özen ile zarar arasındaki nedensellik bağının kesilmiş olması halinde, işletene sorumluluk yüklenmez. Dolayısıyla tehlike sorumluluğunun unsuruna bağlanan bu durum, organizasyon sorumluluğunda, işletenin sorumluluktan kurtulmasını sağlar. Tehlike sorumluluğu gerçekleştiğinde, artık gösterilen özen ile ilgili olmayan bir alanda, tehlikeli işletme faaliyetinin tipik tehlikesi sonucu oluşan zararın tazmin edilmesi yükümlülüğü ortaya çıkar. Bu şekilde bir özen gösterilip gösterilmediği araştırma konusu edilmez. Sorumlu, gerekli özeni gösterdiğini ileri sürerek sorumluluktan kurtulamaz. Organizasyon sorumluluğunda, ortaya çıkan zarar, organizasyona gerekli özenin gösterilmemiş olduğu karinesine bağlanır. Gerekli özenin gösterildiğinin ispatı halinde ise sorumluluk doğmaz.

İşletenin, organizasyon sorumluluğundan sıyrılması, TBK m. 66/II yanında, TBK m. 66/III'te düzenlenen özen yükümlülüğü gerekliliğinin yerine getirdiğinin ispat etmesinden ileri gelmez. İşleten bakımından, öngörülen kurtuluş kanıtı, sadece TBK m. 66/III uyarınca organizasyona özen göstermiş olduğunun ispatına bağlıdır. İşletenin, çalışanın seçiminde, talimatlandırılmasında, gözetim ve denetiminde özen göster-

⁹⁷ ERDEM, s. 218-219. Ayrıca bkz. ERİŞGİN, Sempozyum, s. 80-81.

mesi gereği, söz konusu alanlardaki özenin, organizasyona özen kapsamında olmasının bir sonucudur. Söz konusu durum, adam çalıştırmanın sorumluluğunun ve organizasyon sorumluluğunun TBK m. 66 hükmü içerisinde iki ayrı fıkra halinde birbirinden bağımsız sorumluluk hükümleri olarak düzenlenmesinden kaynaklanır. Bu bakımdan, sorumluluktan kurtulabilmek için işleten, TBK m. 66/II ile 66/III uyarınca özen yükümlülüğünü yerine getirdiğini ispat etmez; sadece TBK m. 66/III uyarınca organizasyona özen gösterdiğini ispat eder⁹⁸.

Organizasyona özen yükümlülüğünün kapsamı ise kurumsal organizasyon yükümlülükleri (Körperschaftliche Organisationspflichten) ve işletmesel organizasyon yükümlülükleri (Betriebliche Organisationspflichten) olmak üzere ikiye ayrılmak suretiyle değerlendirilir⁹⁹. Bu çerçevede, kurumsal organizasyon yükümlülükleri, tüzel kişinin teşkilatına uygun şekilde, temsile yetkili organların oluşturulmasına esas teşkil eder¹⁰⁰. Benzer şekilde, tüzel kişinin yapısında, ilgili önemli görevler (faaliyetler) için ya da yönetim kurulunun (ya da temsile yetkili başkaca organın) hâkim olamayacağı faaliyet alanları bakımından, bir organın mevcut olması ve yetkilendirilmesi aranır¹⁰¹. İşletmesel organizasyon yükümlülükleri, kurumsal organizasyon yükümlülükleri ile karşı karşıya bulunur¹⁰². İşverenin işçiyi koruma ve gözetme borcu bakımından işle ilgili sağlık ve güvenliğe, işletmesel süreç (Betriebsablauforganisation), çalışanlara [(Personalorganisation) yeterli çalışandan faydalanılması, işbölümüne dayalı ve hiyerarşik yapının kurulması ve çalışanın seçimi, talimatlandırılması ile gözetim ve denetimine ilişkin organizasyonun kurulması] ve araç, makine, teçhizat, malzeme, bina, yapı vb. maddi unsurlara [eşya unsuruna (Sachorganisation)] ilişkin

⁹⁸ ÜNLÜTEPE, s. 454.

⁹⁹ ÜNLÜTEPE, s. 457.

¹⁰⁰ **Thomas BRANDES**, Die Haftung für Organisationspflichtverletzung, Frankfurt am Main/Berlin/Bern/New York/Paris/Wien: Peter Lang, 1994, s. 110-111; **Mehmet DEMİR**, Tıbbi Organizasyon Kusuru Açısından Hastanelerin Hukuksal Sorumluluğu, Ankara: Turhan, 2010, s. 247.

¹⁰¹ **Gerald SPINDLER**, Unternehmensorganisationspflichten, Zivilrechtliche und öffentlich-rechtliche Regelungskonzepte, Köln/Berlin/Bonn/München: Carl Heymanns, 2001, s. 601; **BRANDES**, s. 110-111.

¹⁰² **BRANDES**, s. 111; **DEMİR**, s. 247.

organizasyon yükümlülükleri olmak üzere dört grup halinde değerlendirilir¹⁰³.

Bu çerçevede, organizasyon sorumluluğunda, gerekli özenin gösterilmesi ile zarar arasındaki nedensellik bağının yokluğu, işleteni sorumluluktan kurtarırken; gerekli özen gösterilse dahi sıkça veya ağır zararın ortaya çıkabilecek olması, tehlike sorumluluğunun uygulama alanı bulacağı işletmeyi belirler. Gerekli özen, tehlikeyi bertaraf edecekse tehlikeli bir işletme faaliyetinden bahsedilmez. İşletme faaliyetinin, TBK m. 71 kapsamında önemli ölçüde tehlike arz etmediği belirlendiğinde, işletme faaliyetinin neden olduğu zarardan, organizasyona gerekli özeni göstermeyen işleten sorumlu olur. Gerçekleşen tipik tehlike neticesinde ortaya çıkan zarar nedeniyle, organizasyon sorumluluğuna dayalı olarak açılan davayı, işletme sahibinin/işletenin, gerekli özeni gösterdiğini ispat etmesine gerek olmaksızın, organizasyon bakımından gerekli özen gösterilseydi dahi zararın ortaya çıkacağını; diğer bir ifade ile zarar ile organizasyona özen arasında nedensellik bağının bulunmadığını ispat etmek suretiyle savuşturması mümkündür. Nitekim tipik tehlike niteliğinin kazanılması, gerekli özen gösterilse dahi tehlikenin ortaya çıkma ihtimalinin devam etmesine bağlıdır. Bu nedenle, zarara sebep olan aynı olayda, organizasyon sorumluluğu ve tehlike sorumluluğu şartlarının birlikte gerçekleşmesi olanaklı değildir; dolayısıyla iki sorumluluk hükmünün somut olayda yarışması düşünülemez¹⁰⁴.

SONUÇ

TBK m. 66/III ve 71 hükümleri ile işletme faaliyetlerinin tehlikeli olup olmaması bakımından ayırım yapılmak suretiyle; işletmeler bakımından sorumluluk ağırlaştırılarak kusursuz sorumluluğun uygulama alanı genişletilmiş ve kusursuz sorumluluk, kusur sorumluluğu karşısında, güçlü bir ilke olarak kabul edilmiştir.

¹⁰³ Organizasyona özen yükümlülüğünün kapsamına ilişkin olarak bkz. ÜNLÜTEPE, s. 449 vd..

¹⁰⁴ ÜNLÜTEPE, s. 211 vd..

TBK m. 66/III hükmü, adam çalıştırmanın sorumluluğuna ilişkin hüküm içerisinde yer verilmiş olsa da işletmeler bakımından, objektif özen yükümlülüğüne aykırılığına dayalı olarak (objektif nitelikteki işletme organizasyonuna özen gösterme yükümlülüğünün yerine getirilmemiş olması) genel bir organizasyon sorumluluğunu ifade eder ve adam çalıştırmanın sorumluluğundan ayrı ve bağımsız bir nitelik taşır. TBK m. 71 hükmünde ise önemli ölçüde tehlike arz eden işletmeler bakımından, tehlike esasına dayalı olarak genel bir tehlike sorumluluğu öngörülmüştür.

Tehlike sorumluluğuna ilişkin TBK m. 71 ve TBK m. 66/III hükümlerinde yer verilen işletme kavramı aynı niteliktedir ve zararın kaynağı işletme faaliyetidir. Ancak tehlike sorumluluğu bakımından, sorumluluğun ortaya çıkmasında önemli ölçüde tehlike arz eden işletme faaliyetinin zarara sebep olması esas alınır. Böylelikle tüm özen gösterilse dahi işletme faaliyetinin tehlikeli yapısı varlığını korumaya devam eder ve zararın doğumuna sebebiyet veren durumun önlenmesi mümkün olmaz. Bu bakımdan, önüne geçilmesi olanaklı olmayan işletme tehlikeleri söz konusudur. Organizasyon sorumluluğunda ise sorumluluğun uygulama alanını işletmeler oluşturur ve işletmelerin belirli bir tehlike düzeyine ulaşması aranmaz; sorumluluk tehlikeli bir faaliyete ilişkin değildir.

Diğer yandan, organizasyon sorumluluğunun ortaya çıkabilmesi için bağımlı çalıştırma ilişkisi bulunan bir işletmenin mevcut olması gerekir. Dolayısıyla, zararın kaynağının mutlaka çalışanın fiilinden kaynaklanması gerekmez ise de çalışanın bulunmadığı işletmeler bakımından organizasyon sorumluluğu söz konusu olmaz. Ancak TBK m. 71 uyarınca tehlike sorumluluğunun ortaya çıkmasında işletmede bağımlı çalıştırma ilişkisinin varlığı zorunlu unsur değildir.

Tehlike sorumluluğunun süjesi, işletme sahibi ile işletmenin bir başka gerçek veya tüzel kişi tarafından işletilmesi halinde işleten olmak üzere müteselsil sorumluluk tayin edilmek suretiyle belirlenmiştir. TBK m. 66/III hükmünde işletmede adam çalıştırma ibaresine yer verilmiş ise de organizasyon sorumluluğunun süjesi işletendir.

Tehlike sorumluluğunda, işletmenin önemli ölçüde tehlike arz eden yapısının belirlenmesi bakımından uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile tehlikenin önlenememesi; diğer bir ifade ile tüm özen gösterilse dahi zararın ortaya çıkacak olması aranır. Tehlike sorumluluğunun yapısı itibarıyla, işletme sahibi/işleten, iyi bir organizasyon kurup kurmadığından bağımsız olarak sorumlu tutulur ve böylece, iyi bir organizasyon kurulmuş olması, sorumluluk üzerinde etkili olmaz.

Organizasyon sorumluluğu, işletme organizasyonundaki objektif eksiklik olgusuna bağlı, olağan sebep sorumluluğu olmakla, gerekli özenin gösterilmiş olması ya da özen ile zarar arasındaki nedensellik bağının kesilmiş olması halinde, işletene sorumluluk yüklenmez. Bu bakımdan, organizasyon sorumluluğun işletenin sorumluluktan kurtulmasını sağlayan olgu, tehlike sorumluluğunda, sorumluluğun uygulama alanı bulacağı işletmenin mevcut olup olmadığının tayin edilmesine yarar. Bu bakımdan, gerekli özen, tehlikeyi bertaraf edecekse tehlikeli bir işletme faaliyetinden bahsedilmez ve tehlike sorumluluğu uygulanmaz. Dolayısıyla organizasyon sorumluluğu ve tehlike sorumluluğunun somut olayda yarışması mümkün değildir.

KAYNAKÇA

ADAL, Erhan. *"Yeni Borçlar Kanununda Düzenlenen Tehlike Sorumluluğu Hükümlerinin Değerlendirilmesi"*, Prof. Dr. Ali Rıza Okur'a Armağan, MÜHF-HAD. Özel Sayı, Cilt: 20, Sayı: 1, Yıl: 2014, ss. 920-979.

AHMEDOV, Ziya. *Türk ve Azerbaycan Hukukunda Adam Çalıştırının Hukukî Sorumluluğu.* Gazi Üniversitesi SBE. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: 2012.

AKARTEPE, Alpaslan. *"Türk Borçlar Kanunu'nun Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkileri Alanında Getirdiği Yenilikler ve Değeriklikler"*, EÜHFD. Cilt: XVI, Sayı: 1-2, 2012, ss. 159-190.

AKÇURA KARAMAN, Tuba. Üreticinin Ayıplı Ürünün Sebep Olduğu Zararlar Nedeniyle Üçüncü Kişilere Karşı Sorumluluğu. İstanbul: Vedat, 2008.

AKKAYAN-YILDIRIM, Ayça. "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Düzenlemeleri Çerçevesinde Kusursuz Sorumluluğun Özel Bir Turu Olarak Tehlike Sorumluluğu", İÜHF. Cilt: 70, Sayı: 1, 2012, ss. 203-220.

ALTAY, Sabah. "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Uyarınca Adam Çalıştıranın İşletme Faaliyeti (Organizasyonu) Dolayısıyla Sorumluluğu (TBK m. 66/3)", 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Hükümlerinin Değerlendirilmesi Sempozyumu (3-4 Haziran 2011), Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Hukuk Sempozyumu Özel Sayısı, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan. 2. Bası. İstanbul: Legal, 2012, ss. 171-185.

ALTOP, Atilla. "Değerlendirme Konuşması", 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Hükümlerinin Değerlendirilmesi Sempozyumu (3-4 Haziran 2011), Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Hukuk Sempozyumu Özel Sayısı, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan. 2. Bası. İstanbul: Legal, 2012, ss. 201-205.

ANTALYA, Gökhan. "Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler", MÜHF-HAD. Cilt: 14, Sayı: 4, Yıl: 2008, ss. 63-83. (Sorumluluk).

ANTALYA, Gökhan. "Sözleşmenin Kurulması, Haksız Fiil, Sebepsiz Zenginleşme", Türk Borçlar Kanunu'nun Değerlendirilmesi Sempozyumu, LHD. Yıl: 3, Sayı: 34, Ekim 2005, ss. 3632-3636. (Haksız Fiil).

ANTALYA, Gökhan. "Türk Borçlar Kanunu Tasarısı Paneli", HPD. Sayı: 4, Ağustos 2005, ss. 70-72. (Panel).

ANTALYA, O. Gökhan. Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt I. İstanbul: Beta, 2012. (Borçlar Genel).

APATHY, Peter. "Schandenersatzreform-Gefährdungshaftung und Unternehmerhaftung", Juristische Blätter. Heft: 4, April 2007, 129. Jahrgang, ss. 205-219

ARPACI, Abdülkadir. "Yeni Türk Borçlar Kanunu'nun Getirdiği Değişiklikler", İstanbul Barosu, SEM, Staj Eğitim Merkezi, Cumartesi Forumları-4. 2. Basım. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2012, ss. 47-104.

ATAMER, Yeşim M.. "Revize Edilmiş Türk Borçlar Kanunu Tasarısına İlişkin Değerlendirme ve Teklifler", HPD. Sayı: 6, Mayıs 2006, ss. 8-37.

AYDIN ÖZDEMİR, Elif. Akit Dışı Sorumlulukta Maddi Zarar ve Tazmini. Ankara: Adalet, 2013.

AYDINLI, İbrahim. Türk İş Hukukunda İşyeri ve İşletme Kavramları. Ankara: Demiryol-İş Eğitim Yayınları, 2001.

AYDOĞDU, Murat. Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletenin ve Nükleer Madde Taşıyanın Hukuki Sorumluluğu. Ankara: Adalet, 2009.

BECKER, Hermann. Berner Kommentar, Bd. VI/1, Allgemeine Bestimmungen, Art. 1-183 OR. 2. Auflage. Bern: Stämpfli, 1945.

Bericht der Studienkommission für die Gesamtrevision des Haftpflichtrechts an den Vorsteher des Eidg. Justiz- und Polizeidepartements. August 1991. (Studienkommission).

BERTSCHINGER, Urs. "Organisationshaftung-Eine Schweizer Perspektive", Tradition und Fortschritt im Recht, Jahrbuch junger Zivilrechtswissenschaftler. Stuttgart: 1999, ss. 177-188.

BRANDES, Thomas. Die Haftung für Organisationspflichtverletzung. Frankfurt am Main/Berlin/Bern/New York/Paris/Wien: Peter Lang, 1994.

BREHM, Roland. Berner Kommentar, Bd. VI/1/3/1, Allgemeine Bestimmungen, Die Entstehung durch unerlaubte Handlungen, Art. 41-61

OR. HAUSHEER/WALTER (Hrsg.). 3. Auflage. Bern: Stämpfli, 2006. (BK).

BURCUOĞLU, Haluk. "*Seminer: Borçlar Kanunu'nun Getirdiği Yenilikler*", İz. BD. Yıl: 77, Sayı: 2, Mayıs 2012, ss. 9-91.

BUZ, Vedat. "*Aynı Şahsın Farklı Hukuki Sebeplerle Sorumluluğu: TBK. m. 60 Üzerine Düşünceler*", BATİDER. Cilt: XXIX, Sayı: 2, Haziran 2013, ss. 19-57.

BÜYÜKSAĞIŞ, Erdem. "*Tehlike Esasına Dayanan Genel Sorumluluk Kuralı Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler*", DEÜHFD. Cilt: 8, Sayı: 1, 2006, ss. 1-19.

ÇEKİN, Mesut Serdar. 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Madde 71 Çerçevesinde Tehlike Sorumluluğu. İstanbul: Oniki Levha, 2016.

ÇELİK, Çelik Ahmet. "*6098 Sayılı Yeni Türk Borçlar Kanunu'nda Yeni Bir Düzenleme İşletme Tehlikeleri ve Tehlike Sorumluluğu*", Yargı Dünyası. Sayı: 189, Eylül 2011, ss. 11-23.

DECHENAUX, Henri/TERCIER, Pierre. Sorumluluk Hukuku. ÖZDEMİR, Salim (çev.). Ankara: 1983.

DEMİR, Mehmet. Tıbbi Organizasyon Kusuru Açısından Hastanelerin Hukuksal Sorumluluğu. Ankara: Turhan, 2010.

ERDEM, Mehmet. "*TBK Uyarınca Tehlike Sorumluluğu*", 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Hükümlerinin Değerlendirilmesi Sempozyumu (3-4 Haziran 2011), Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Hukuk Sempozyumu Özel Sayısı, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan. 2. Bası. İstanbul: Legal, 2012, ss. 213-222.

EREN, Fikret. "*Karayolları Trafik Kanununa Göre Motorlu Araç İşletenin Akit Dışı Sorumluluğunun Hukuki Niteliği ve Unsurları*", AÜHFD. Cilt: 39, Sayı: 1-4, 1982-1987, ss. 159-212. (Araç İşleten).

EREN, Fikret. Borçlar Hukuku, Genel Hükümler. 21. Baskı. Ankara: Yetkin, 2017. (Borçlar Genel).

ERİŞGİN, Nuri. "Tehlike Bağı", AÜHFD. Cilt: 49, Sayı: 1-4, 2000, ss. 137-154. (Tehlike Bağı).

ERİŞGİN, Nuri. "Tehlike Sorumluluğu", Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan, Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları II. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2014, ss. 90-110. (Tehlike).

ERİŞGİN, Nuri. "Türk Borçlar Kanunu Madde 71: Genel Tehlike Sorumluluğu", Yeni Türk Borçlar Kanunu ve Yeni Türk Ticaret Kanunu Sempozyumu, Makaleler-Tebliğler. (Derleyen: KIRCA, Çiğdem). İstanbul: Vedat, 2013, ss. 59-101. (Sempozyum).

FELLMANN, Walter/MÜLLER, Christoph/WERRO, Franz. Art. 46-63 OR 2020, Schweizer Obligationenrecht 2020-Entwurf für einen neuen allgemeinen Teil. HUGUENIN/HILTY (Hrsg.). Zurich/Basel/Genf: 2013.

GRISS, Irmgard. "Gefährdungshaftung, Unternehmerhaftung, Eingriffshaftung", Entwurf eines neuen österreichischen Schandenersatzrechts. GRISS/KATREIN/KOZIOL (Hrsg.). Wien/Newyork: Springer, 2006, ss. 57-66.

HATEMİ, Hüseyin. "Borçlar Hukuku'nun Genel İlkeleri Açısından Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'nın Borç İlişkileri (Borç Kaynakları) Bölümünün Değerlendirilmesi", Prof. Dr. Özer Seliçi'ye Armağan. Ankara: Seçkin, 2006, ss. 223-230. (Borç Kaynakları).

HATEMİ, Hüseyin. "Borçlar Kanunu Tasarısı Olgunlaşmadan Kanunlaşmamalıdır", Medeni Hukuk Hocalarına Saygı Günleri, Medeni Hukukta Güncel Sorunlar ve Önemli Gelişmeler Sempozyumu. 26-27 Haziran 2008, İstanbul: XII Levha, 2011, ss. 115-128. (Tasarı).

HATEMİ, Hüseyin/GÖKYAYLA, Emre. Borçlar Hukuku, Genel Bölüm. 3. Bası. İstanbul: Vedat, 2015.

HAVUTÇU, Ayşe. "Sözleşmenin Kurulması, Haksız Fiil, Sebepsiz Zenginleşme", Türk Borçlar Kanunu'nun Değerlendirilmesi Sempozyumu, LHD. Yıl: 3, Sayı: 34, Ekim 2005, ss. 3613-3628.

HELVACI, İlhan, "Hukuka Aykırı Eylemlerden Sorumluluğa İlişkin Hükümler", HPD. Sayı: 4, Ağustos 2005, ss. 101-108.

HONSELL, Heinrich. "Die Haftung für Hilfspersonen", Festschrift für Ingeborg Schwenzer zum 60. Geburtstag; Private Law (Band I)-national global comparative (Band II). BÜCHLER/MÜLLER-CHEN (Hrsg.). Bern: Stämpfli, 2011, ss. 779-789.

İNAN, Ali Naim/YÜCEL, Özge. İNAN Borçlar Hukuku Genel Hükümler. 4. Baskı. Ankara: Seçkin, 2014.

JÄGGI, Peter. "Diskussionsvotum am Schweizer Juristentag 1967", ZSR. Neue Folge, Band 86, Zweiter Halbband, 1967, ss. 754-757.

KAYIHAN, Şaban. Borçlar Hukuku Genel Hükümler. 4. Baskı. Ankara: Seçkin, 2014.

Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bilgi Bankası. www.kazanci.com (çevrimiçi). (Kazancı İçtihat Bankası).

KENDİGELEN, Abuzer. ÜLGEN, Hüseyin/ TEOMAN, Ömer/ HELVACI, Mehmet/ KENDİGELEN, Abuzer/ KAYA, Arslan/ NOMER ERTAN, N. Füsün. Ticari İşletme Hukuku. İstanbul: Vedat, 2006.

KILIÇOĞLU, Ahmet M.. Borçlar Hukuku Genel Hükümler. 20. Bası. Ankara: Turhan, 2016.

KOCH, Bernhard. "Enterprise Liability", European Group on Tort Law, Principles of European Tort Law, Text and Commentary. Wien/New York: Springer, 2005, ss. 93-100. (PETL Art. 4. 202).

KOCH, Daniel. "Die Gesamtrevision des schweizerischen Haftpflichtrechts", ZEuP. 9. Jahrgang, 2001, ss. 753-758. (VE-OR).

KOÇHİSARLIOĞLU, Cengiz/ERİŞGİN, Özlem. "Yeni Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'nda 'Haksız Fiiller'", Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan, Cilt. II. İstanbul: XII Levha, 2010, ss. 1243-1271.

KORKUSUZ, M. Refik. "Hukukumuzda Tehlike Sorumluluğu Uygulaması ve Yeni Borçlar Kanunu Tasarısındaki Düzenlemesi", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu. 28-29 Mayıs 2009. Ankara: 2009, ss. 147-208. (Tasarı).

KORKUSUZ, M. Refik. "Yeni Borçlar Kanunu Tasarısında Tehlike Sorumluluğu Düzenlemesi", DÜHFD. Sayı: 16-17-18-19, Yıl: 2007-2008, ss. 23-44. (Tehlike).

KOZIOL, Helmut. Grundfragen des Schadenersatzrechts. Wien: Jan Sramek, 2010.

KUNTALP, Erden/ BARLAS, Nami/ AYANOĞLU MORALI, Ahu/ ÇAVUŞOĞLU İŞINTAN, Pelin/ İPEK, Mehtap/ YAŞAR, Mert/ KOÇ, Sedef. Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'na İlişkin Değerlendirmeler. İstanbul: Beta, 2005.

MOLLAMAHMUTOĞLU, Hamdi/ASTARLI, Muhittin/BAYSAL, Ulaş. İş Hukuku. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 6. Bası. Ankara: Turhan, 2014.

NOMER, Haluk N.. Borçlar Hukuku Genel Hükümler. 10. Bası. İstanbul: Beta, 2011.

OĞUZMAN, Kemal. "Adam Kullananların BK. m. 55 Gereğince Mes'ul Olmaları İçin Kullandıkları Adamın Kusurunun Şart Olmadığı Hakkında", İÜHFM. Cilt: 23, Sayı: 1-2, 1958, ss. 182-197.

OĞUZMAN, M. Kemal/ÖZ, M. Turgut. Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt-2. 9. Bası. İstanbul: Vedat, 2012.

ÖZ, Turgut. Yeni Borçlar Kanununun Getirdiği Başlıca Değişiklikler ve Yenilikler. 3. Bası. İstanbul: Vedat, 2012.

ÖZEL, Çağlar/LEBLEBİCİ, Doğan N.. "Organizasyon Kusurundan Doğan Zarar Açısından Özel Hastane ve Hekimlerin Sorumluluklarına Kısa Bir Bakış", Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi. Cilt: 10, Sayı: 2, 2007, ss. 177-200.

PAKSOY, Meliha Sermin/DEMİR, Gizem Arslan. "Üreticinin TBK 71 Kapsamında Sorumlu Tutulması", İÜHFM. Prof. Dr. Ersin Çamoğlu'na Armağan. Cilt: 71, Sayı: 2, 2013, ss. 299-316.

REİSOĞLU, Safa. Borçlar Hukuku, Genel Hükümler. Yirmibeşinci Bası. İstanbul: Beta, 2014.

SAĞLAM, İpek. "Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu", 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Hükümlerinin Değerlendirilmesi Sempozyumu (3-4 Haziran 2011), Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Hukuk Sempozyumu Özel Sayısı, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan. 2. Bası. İstanbul: Legal, 2012, ss. 161-169.

SANLI, Kerem Cem. "Kusursuz Sorumluluk Halleri", Türk Borçlar Kanunu Sempozyumu, Makaleler-Tebliğler. (Derleyen: İNCEOĞLU, Murat). İstanbul: XII Levha, 2012, ss. 61-81.

SARAÇ, Senem. Türk Borçlar Kanunu'nda Tehlike Sorumluluğu. İstanbul: XII Levha, 2013.

SARIHAN, Banu Bilge. "Türk Borçlar Kanunu'nda Genel Bir Kural Olarak Tehlike Sorumluluğu", Prof. Dr. Ali Rıza Okur'a Armağan, MÜHF-HAD. Özel Sayı, Cilt: 20, Sayı: 1, Yıl: 2014, ss. 1177-1195.

SPINDLER, Gerald. Unternehmensorganisationspflichten, Zivilrechtliche und öffentlich-rechtliche Regelungskonzepte. Köln/ Berlin/ Bonn/ München: Carl Heymanns, 2001.

STARK, Emil W.. Ausservertragliches Haftpflichtrecht, Skriptum. Zürich: Schulthess, 1982.

ŞENYÜZ, Doğan. Borçlar Hukuku, Genel ve Özel Hükümler. 5. Baskı. Bursa: Ekin, 2011.

TANDOĞAN, Haluk. Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku. Ankara: 1981.

TEMEL, Erhan. "Alman Hukukunda Muayenehane Ortaklığı ve Ortak Muayenehane Uygulamalarından Kaynaklanan Hukuksal Sorunlar", İÜHFİM. Cilt: 67, Sayı: 1-2, 2009, ss. 209-228.

TİFTİK, Mustafa. Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluklarının Genel Kural ile Düzenlenmesi Sorunu. 2. Baskı. Ankara: Yetkin, 2005.

TÜRKMEN, Ahmet. "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Organizasyon Sorumluluğu", İÜHFİM. Cilt: 70, Sayı: 2, 2012, ss. 257-284.

ULUSAN, İlhan. "Tehlike Sorumluluğu Üstüne", MHAD. Yıl: 4, Sayı: 6, 1970, ss. 23-57. (Tehlike).

ULUSAN, İlhan. "Türk Borçlar Kanununda Yer Alan Genel Tehlike Sorumluluğu Kuralına İlişkin Birkaç Tespit ve Hukuk Düzeni Tarafından Faaliyetine İzin Verilmiş Önemli Ölçüde Tehlike Arzeden İşletmelerin Yol Açtığı Zararların Uygun Bir Bedelle Denkleştirilmesi Sorunu", Yaşar Üniversitesi e-Dergisi, Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, Cilt: III. Özel Sayı, Vol: 8, 2013, ss. 2897-2906. (Genel Tehlike Sorumluluğu).

UYGUR, Turgut. 6098 Sayılı Borçlar Kanunu Şerhi, Cilt: I. Ankara: Seçkin, 2012.

ÜÇİŞİK, Güzin. "Tehlike Sorumluluğunun Genel Kural ile Düzenlenmesi", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu. 28-29 Mayıs 2009. Ankara: 2009, ss. 127-146.

ÜNLÜTEPE, Mustafa. Organizasyon Sorumluluğu (TBK m. 66/III), İstanbul: Legal, 2016.

WAESPI, Oliver. *"Die Unternehmens- und Hilfspersonenhaftung gemäss den Principles of European Tort Law"*, HAVE. 2005, ss. 255-259. (PETL).

WAESPI, Oliver. Organisationshaftung Risiko und Unsorgfalt bei der Geschäftsherrenhaftung. Bern: Stämpfli, 2005. (Organisationshaftung).

WANTZEN Kai. Unternehmenshaftung und Enterprise Liability, Zur Idee unternehmensbezogener Schadenshaftung als Quasi-Versicherung. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007.

WIDMER, Pierre. *"Der österreichische Entwurf aus der Sicht des Auslandes"*, Entwurf eines neuen österreichischen Schandenersatzrechts. GRISS/KATREIN/ KOZIOL (Hrsg.). Wien/Newyork: Springer, 2006, ss. 127-141.

WIDMER, Pierre/WESSNER, Pierre. Revision und Vereinheitlichung des Haftpflichtrechts, Kurzkomm. (Kurzkomm.).

WIDMER, Pierre/WESSNER, Pierre. Revision und Vereinheitlichung des Haftpflichtrechts, Erläuternder Bericht. Bern: 2000. (Erläuternder Bericht).

YAVUZ, Cevdet. *"Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'na Göre 'Kusursuz Sorumluluk' Halleri ve İlkeleri"*, MÜHF-HAD. Cilt: 14, Sayı: 4, Yıl: 2008, ss. 29-61.

YENİOCAK, Umut. 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun Getirdiği Değişiklikler ve Yenilikler, Genel Hükümler. İstanbul: XII Levha, 2011.

YILMAZ, Süleyman. *"Türk Borçlar Kanunu Tasarısında Sebep Sorumluluklarına İlişkin Yeni Hükümler"*, AÜHFD. Cilt: 59, Sayı: 3, 2010, ss. 551-578.

ZEVKLİLER, Aydın/ ERTAŞ, Şeref/ HAVUTÇU, Ayşe/ AYDOĞDU, Murat/ CUMALIOĞLU, Emre. Borçlar Hukuku, Genel Hükümler ve Özel Hükümler. 2. Baskı. İzmir: 2013.